د افغانستان اسلامي امارت

د پوهنې وزارت

د مقام د دفتر لوی ریاست

د نشراتو او عامه اړیکو ریاست

عرفان

ښوونیزه، ادبي، څېړنیزه او ټولنیزه مجله

سال یکصد و چهارم، شماره مسلسل ۶۱۲، ماه ربیع الاول ۱۴۴۶ هـ ق مطابق ماه سنبله ۱۴۰۳ هـ ش

په دې ګڼه کې:

- ✓ هویت ملی
- ✓ لوړ همت او هیله من تیا
- ✓ یادگیری فعال

Islamic Emirate of Afghanistan
Ministry of Education
General Directorate of the Head Office
Directorate of Publication and Information

Erfan

Educational, Cultural, Research & Social Magazine

مطالعه د پوهې د کچې د لوړولو یوازینۍ وسیله ده.

بسم الله الرحمن الرحيم

کتنپلاوی: الحاج مولوي شهاب الدين "ثاقب"
مولوي عزيز احمد "ريان"
قاري منصور أحمد"حمزه"
احمد شعيب "حقيقي"
عبدالصبور "غفراني"
محمد ابراهيم "ملهم"
معراج "زماني"
محمد اكرم "وفادار"
محمد نسيم "عياذ"

مسئول مدير: ماسترجاويد «بهرام خېل»
مهتمم: عبدالواسع "سعادت"
انځورګر: محمد ادريس "نوري"
محمد اشرف «رسولی»
ډيزاينر: محمد قسيم "يعقوبي"
د اړيکي شمېره: ۰۰۹۳۷۲۹۸۱۹۰۳۳
تيراژ: ۱۵۰۰ جلد

برېښناليک: Erfan.magazine1400@gmail.com

د دې ګڼې مطالب	لیکوال	مخ
سرمقاله	مسئول مدیر	۱
د زده کړې په مرکزونو کې...	مؤلف شهید الله «عزیزي»	۳
چگونه می توان خلاقیت را...	معاون سرمؤلف حبیب الله «ولیزاده»	۱۱
د ښوونکي لارښود کتاب	سرمؤلف محمد عزیز «حسین خېل »	۱۸
نگاهی به وضعیت علوم ...	سرمحقق خادم احمد «حقیقی»	۲۲
پښتو ادب او ختیځ پوهان	حمایت الله «ښاد»	۲۸
هویت ملی	پوهنیار صلاح الدین «قریشی»	۳۲
د خاطر اپریدي د کلیاتو ...	جاوید «آفتاب»	۳۷
نقش تعلیم و تربیه در رشد ...	پوهیالی محمد قیس «عصمتی»	۴۱
لوړ همت او هیله من تیا	مفتي وقایت الله «وقار»	۴۷
یادگیری فعال	سمیع الله «یعقوبی»	۵۰
د امت په حق کې ...	محمد نعیم «پرهیز »	۵۲

د عرفان مجله د مطالبو په ابډیټ کې خپلواکه ده، راغلې لیکنې له عرفان سره پاتې کېږي.
دعرفان مجله د لیکوال د لیکنې ننګه نه کوي، هر لیکوال ته ښایي چې د خپلې لیکنې ننګه په خپله وکړي.

د پوهنې وزارت
ښوونیزه، ادبي، څېړنیزه او ټولنیزه مجله

د تأسیس کال: ۱۳۰۱ هـ ل

د پوهنیز نظام د بریالیتوب راز د زده کوونکو د میندو او پلرونو په مرسته کې نغښتی دی

مکتب لکه څنګه چې له نوم څخه یې څرګندیږي، د ماشومانو او ځوانانو د شخصیت د ودې، پرمختګ، سمون او روزنې ځای ته ویل کیږي، دا چې انسان د چاپیریال زېږنده ده؛ نو په زغرده ویلای شو چې مکتب او مدرسه د انسان د شخصیت په وده او پرمختګ کې ټاکونکی رول لري. د زده کوونکو د روح، روان او شخصیت ودې ته پاملرنه د دې سبب ګرځېدلې چې یاده مسئله د پوهنیز نظام په لومړیتوبونو کې وګڼل شي.

د تربیتي اروا پوهنې پوهان په دې اند دي، چې د زده کوونکو، روح، روان او شخصیت چې د هغه د ټولو ځانګړنو استازیتوب کوي هغه وخت ښه او سالمه وده موندلی شي، چې مدرسه او مکتب له نورو ټولنیزو بنسټونو په ځانګړې توګه کورنۍ سره پوره او بشپړه همغږي ولري.

کورنۍ هغه لومړنۍ ښوونیز بنسټ دی چې ماشوم پکې ژوند کوي، ماشوم خپلې لومړنۍ زده کړې له همدې ځایه پیلوي؛ نو له دې امله کورنۍ مینه او محبت د انسان د نیکمرغۍ او خوښۍ سبب ګرځي او د ماشوم د ژوندانه ډېرې ستونزې له همدې لارې اواریږي. کورنۍ مینه او محبت کولای شي د ماشومانو زړه نازړه توب او کمزوري اراده پیاوړې کړي او هغوی د یو نېکمرغه او هوسا ژوند لپاره هیله من کړي؛ نو د خپلو ماشومانو د سالمې ښوونې او روزنې او دا چې هغوی د پیاوړي ایمان او ارادې خاوندان شي د هغوی لپاره کورنۍ چاپیریال باید له هر ډول لانجو او اختلافاتو پاک اوصاف وي.

صداقت، رښتینولي، مینه، محبت او یووالی کولای شي چې د ژوندانه ډېرې ستونزې اوارې کړي. د زده کوونکو کره وړه او نورې ټولې ځانګړتیاوې د هغوی د کورنۍ چاپیریال او د هغوی د میندو، پلرونو او د کورنۍ د غړو د علم، پوهې او شخصیت زېږنده او انګازه ده، د میندو او

پلرونو تر منځ ناوړه چلند، د کورنۍ د غړو تر منځ نه همغږي، اختلاف، تفاوتونه د ماشومانو په ښوونه او پالنه کې افراط او تفریط د ماشومانو او اولادونو بې ځایه ملاتړ او دغه شان د کورنۍ د غړو ناسم عاطفي چال چلند هغه مسایل دي، چې د ماشومانو په بریالیتوب او ناکامۍ کې اغېزمن رول لري؛ نو له دې امله د کورنۍ چاپېریال او دکورنۍ د غړو تر منځ نیکو مناسباتو ته پاملرنه د ماشومانو او په ټوله کې د ټولنې په سلامتیا او برخلیک کې ټاکونکی رول او ارزښت لري.

د سرته رسېدلو څېړنو پایلې څرګندوي چې په تعلیم او تحصیل کې پرمختګ، ما ته او ناکامي، د تعلیم او تحصیل پر ښودل زیات عوامل لري لکه د کورنۍ چاپېریال، ډله ییزې غیر اخلاقي رسنۍ، بدهمزولي او اندېوالان، د زده کوونکو ناسم رواني چاپېریال، بدیې انګېرنې، او د ښوونکو او ښوونځي نا مناسبې هیلې او غوښتنې، دا ټول هغه څه دي چې کولای شي د ماشومانو او ځوانانو په بریالیتوب کې اغېزمن ثابت نه شي، یا هغه د منکراتو سیلاو ته ورټیل وهي.

له پورتنیو یادونو څخه دې پایلې ته رسېږو چې کورنۍ د ماشومانو په وده او پرمختګ کې ټاکوونکی رول لري او د زده کړو او مهارتونو د انتقال اصلي سرچینه پېژندل شوې ده، اړینه ده چې د روغو، سالمو او غوره اولادونو د درلودلو لپاره کورنۍ ژوند او کورنۍ ته چې د ټولنیز ژوند کوچنۍ واحد ګڼل کیږي، زیاته پاملرنه وشي. میندې او پلرونه چې د کورنۍ او په ټوله کې د ټولنې د سیاسي، ټولنیز، فرهنګي او اقتصادي بهیر مرکزي لوبغاړي دي باید د یوې سالمې ټولنې د رامنځته کولو لپاره چې په هغه کې آرامتیا او انساني ژوندانه ټول تهذیب شتون ولري، د خپلو اولادونو په سالمه ښوونه او روزنه کې د ننني وخت او علومو د غوښتنو سره سم هڅه وکړي او د نوموړي بهیر د بریالیتوب لپاره خپلې هڅې له ښوونځي، ښوونکو او د ښوونځي له مدیرانو سره همغږې کړي؛ څو ښوونکي په دې وتوانیږي چې د ښوونې او روزنې په ډګر کې اغېزمن ګامونه پورته او په ډاډه زړه عمل وکړي. که کورنۍ د خپلو اولادونو په ښوونه او روزنه کې سست او بې تفاوته کړنه تر سره کړي؛ نو د دې هیله او توقع دې نلري چې کرونده به یې ښه حاصل ورکړي.

په پایله کې باید په ډاګه وویل شي، چې یوازې ښوونکي د درنو میندو او پلرونو له بشپړې همکارۍ پرته نشي کولای خپلو پوهنیزو موخو ته چې هغه د هیواد د اولادونو سالمه ښوونه او روزنه او د یوې با تهذیبه، نیکمرغه، هوسا او بسیا ټولنې جوړول دي، ورسیږي. کورنۍ او والدین باید په دې پوه وي چې په ښوونځي کې د اولادنو د بریالیتوب راز د میندو او پلرونو په همکارۍ او مرستو کې نغښتی دی.

مؤلف شهیدالله عزیزي

د زده کړې په مرکزونو کې
د درسي او غیر درسي کتابونو ارزښت

لنډیز

د کتابونو تألیف، تولید او له هغو څخه ګټه اخیستنه، د نړۍ په بیلابیلو هېوادونو کې په متمرکز او غیرمتمرکز دول سرته رسېږي، زموږ په هیواد کې له درسي کتابونو څخه په تدریس کې ګټه اخیستل په متمرکزه بڼه ترسره کېږي. مطلب دا چې د درسي کتاب یومتن په ټول هېواد کې یو شان تدریس او لوستل کېږي، خو د انګلستان، استرالیا، نیوزلنډ، امریکا او سویډن په څېر هېوادونو کې له کتابونو څخه ګټه اخیستنه په غیر متمرکزه بڼه ده؛ په داسې طریقه چې هلته یو ملي درسي نصاب اعلانېږي چې موخې یې روښانه او معلومې وي، ښوونکي کوښښ کوي چې د نوموړي ملي درسي نصاب موخو ته سره نږدې شي او اړتیا نلري چې له یوه ځانګړي درسي کتاب څخه نوموړو موخو ته د رسېدو لپاره له هغه څخه ګټه واخلي، بلکه ښوونکي له ډېرو شته وو منابعو څخه چې غواړي تدریس یې کړي ټاکي او زده کوونکو ته یې په واک کې ورکوي.
غیر درسي کتابونه چې له اسلامي اصولو او فرهنګي ارزښتونو سره برابر وي د زده کوونکو د زده کړې لپاره اسانوونکي توکي دي، نوموړي کتابونه زده کوونکي لا زیاتو ښوونیزو فعالیتونو او څېړنو ته بیايي او د زده کوونکو عقلي، استدلالي او ټولنیز لید لوري پیاوړې کوي.
دغه مقاله د درسي او غیر درسي کتابونو له تعریفونو څخه وروسته، د درسي او غیر درسي کتابونو د رول په هکله چې کومې څېړنې او متون پکې شتون لري ورته یوه لنډه کتنه کوي.

سریزه

د کتابونو لیکل (تآلیف)، تولید او له هغو څخه ګټه اخیستنه د نړۍ په ګڼو هیوادونو کې په دوو طریقو چې یوه یې متمرکزه او بله یې هم غیرمتمرکزه بڼه ده سرته رسېږي، په افغانستان کې له درسي کتابونو څخه ګټه اخیستنه په متمرکزه بڼه ده؛ یعنې ټول درسي کتابونه له یوې مرجع څخه خپرېږي او همدارنګه یو درسي متن د هېواد په ټولو تعلیمي مرکزونو کې تدریسېږي، خو د انګلستان، استرالیا، نیوزلنډ، امریکا او سویډن په هېوادونو کې له درسي کتابونو څخه ګټه اخیستنه په غیر متمرکزه بڼه په داسې طریقه چې یو ملي درسي نصاب اعلانېږي چې موخې یې روښانه وي، نو هر ښوونکی کوښښ کوي چې د نوموړي ملي درسي نصاب موخو ته ور نږدې شي او اړتیا نلري چې له یو مشخص درسي کتاب څخه نوموړو موخو ته د رسېدو لپاره ګټه واخلي، بلکې ښوونکي له ډېرو شته وو منابعو څخه چې غواړي تدریس یې کړي ټاکي او زده کوونکو ته یې په واک کې ورکوي. په بل عبارت ښوونکی حق لري

چې هر ډول درسي محتوا يا متن خوښ او تدريس يې کړي. (آهنګرى ۱۳۸۳)

له يوه درسي کتاب څخه ګټه اخيستل د درسي متمرکز نظام يوه ځانګړتيا ده، خو په يوه درسي کتاب باندې د ښوونکي او زده کوونکو تکيه کول، د هغوى د معلوماتو او علمي کچې لمن محدودوي، نو له درسي کتابونو څخه پرته نوره مطالعه چې له اسلامي اصولو او فرهنګي ارزښتونو سره برابره وي او په درسي ټولګي کې د زده کوونکو د زده شويو مطالبو د تعمق لامل ګرځي. درسي کتاب که هر څومره جامع او بشپړ شي، بيا هم نه شي کولاى چې د زده کوونکو علمي ارتياوې او غوښتنې پوره کړي، نو په ښکاره ډول دا ويلى شو هغه غير درسي کتابونه چې له اسلامي اصولو او فرهنګي ارزښتونو سره برابر وي زده کوونکي لا زياتو فعاليتونو، علمي څېړنو ته هڅوي او د درسي کتاب په اړه هغوى ته زيات نور علمي مطالب ور زده کوي، همدارنګه د هغوى د فکري، ذهني، استدلالي او ټولنيز ليدلوري قوه پياوړې کوي او د مسئلو د حل لپاره ډول ډول لارې چارې راوباسي.

غيردرسي کتابونه کولاى شي چې د زده کړې په بهير کې آسانتيا رامنځ ته کړي، په دې اړه يوه څېړنه ښيي چې د درسي مطالبو په اړه د غيردرسي کتابونو رول د پوهې د لېږد، د شته پوهې د کره والي او د علمي انګېزې د پيداکېدو په معنا دى. يا په بل عبارت: نن ورځ هيڅ يو ښوونيز پروګرام نه بشپړېږي، تر هغې پورې چې د زده کوونکو لپاره له غير درسي کتابونو څخه په منظمه توګه ګټه پورته نشي.

تر څو زده کوونکي وکولى شي د ښوونکي په مرسته له کتابتون او له هغو منابعو څخه ګټه واخلي چې د هغوى د پوهې په بهير کې فعال او مهم رول لري، د دې ليکنې پر بنسټ د ښوونځي کتابتون د زده کړې د پروګرام په ملاتړ کې مهم او اغېزمن رول لوبولى شي.

د ښوونځي کتابتون د زده کړې له لابراتوار سره ورته والى لري چې، په هغه کې زده کوونکو ته د فکرکولو اسباب او وسايل په واک کې ورکوي، ترڅو زده کوونکي په خپله د کشف او پلټنې جوګه شي. (داورپناه، ۱۳۷۵)

په حقيقت کې د ښوونځي د کتابتون د مفيدو کتابونو په مرسته کولاى شو په زده کوونکو کې د مطالعې او لوستلو عادت پيدا کړو، تر څو کتابتون د زده کوونکو د تعليمي غوښتنو ځواب ويونکى او د هغوى د فردي هڅو لامل وګرځي.

تعريفونه

درسي کتابونه: هغه کتابونه دي چې د ځانګړو درسي پروګرامونو پر بنسټ ځانګړې موخې ولري او د ښوونې او روزنې وزارت د باصلاحيته مرجع څخه چمتو او تصويب شوي وي او په درسي ټولګيو کې ورڅخه ګټه اخيستل کيږي.

غير درسي کتابونه هغه کتابونه دي چې د زده کړې لپاره د انګېزې د زمينې برابرولو، مطالعې، پوره زده کړې، د علمي پوهې او سواد لوړوالي، د ذهني او عملي مهارتونو روزنې، د ټولينزو پراختيايي اړيکو او د ځانګړو موخو او پروګرامونو پر بنسټ د زده کوونکو د پوهې د لوړوالي لپاره جوړېږي او د کومې تحصيلي دورې په واحد نصاب پورې تړاو نه لري.

د څېړنې مخینه

نن ورځ د نړۍ په ډېرى درسي او ښوونیزو نظامونو کې درسي کتابونه د ځانګړې منزلت لرونکي دي، خو بیا هم د زده کوونکو د علمي کچې د لوړوالي او د هغوی د لا زیاتې پوهې لپاره اړینه ده چې هغوی د زده کړې پر مهال له غیردرسي منل شویو کتابونو څخه هم ګټه واخلي. هغه څېړنې چې تر اوس مهاله پورې د موضوع په اړه سرته رسېدلې، ځینو ته یې یوه لنډه کتنه کېږي.

له هېواد څخه بهر د ځینو څېړنو مخینه

د زده کړې په نظام کې د درسي او غیر درسي کتابونو رول

د ښوونې او روزنې په نظام کې د درسي او غیردرسي کتابونو د رول په هکله ډېرې څېړنې شوې دي چې د بېلګې په توګه یې ځینو ته په لاندې ډول کتنه کوو:

باریلوکس

(Barrileaux,۱۹٦٥ in Lanc , Rodney,Hamiltlon-Pennel, ۲۰۰۰)

په خپلې یوې څېړنې کې چې د لیسې دورې هغو زده کوونکو چې یوازې یې له درسي کتابونو څخه ګټه اخیستله له هغو زده کوونکو سره پرتله کړي وو، چې د درسي کتابونو تر څنګ یې له کتابتون څخه د اړوندې موضوع په هکله هم ګټه اخیستله، د دې دواړو ډلو څخه هغو کسانو چې له کتابتون څخه یې هم ګټه اخیستله، نسبت هغه چا ته چې یوازې له درسي کتابونو څخه یې ګټه اخیستې وه د آزموینې په نومرو کې روښانه او ښه ښودل شوي دي.

ځینو څېړونکو په بل ډول، د ښوونکو له خوا د ښوونیزو موادو او سرچینو د کارولو کچه او د زده کوونکو لپاره د تعلیمي برنامې سره سم د دې سرچینو کارولو ورټیا څېړلې. د دې څېړنې پایلو وښودله چې دواړه هغه ښوونکي چې په دې کورس کې یې برخه اخیستې وه او هغه ښوونکي چې په دې کورس کې یې ګډون نه دی کړی، پورتنۍ سرچینې کاروي. په هر صورت، نو ښوونکو ته دا سپارښتنه کېږي چې ښوونکي د زده کړې د وسایلو کارولو او د معلوماتو د تر لاسه کولو لپاره د مهارتونو کورس دایر کړي، همدارنګه د پایلو په یوه بله برخه کې څرګنده شوه چې د ښوونیزو موادو او منابعو څخه په استفادې، په زده کوونکو کې مثبته علاقه او لیدلوری رامنځ ته شوی، چې له امله یې زده کوونکي په لا زیاتو ښوونیزو فعالیتونو کې برخه واخلي.

که څه هم ډېرو څېړنو د یوه درسي کتاب پر ځای د غیر درسي کتابونو د کارولو سپارښتنه کړې، خو کتاب یا کتابونه باید تل د زده کوونکو لپاره د یوې بنسټیزې سرچینې په توګه وټاکل شي، ترڅو په لوستلو سره یې د نورو مناسبو کتابونو د کارولو اړتیا د زده کوونکو او ښوونکو لپاره یو اساس وګرځي.

لاکهود او د هغه همکارانو (Lock hood et al، ۱۹۸٦)په یوه څېړنه کې د تایلېنډ هېواد زده کوونکو په اکاډمیک پرمختګ باندې د ریاضیاتو د درسي کتابونو اغېزې وڅېړلې. د څېړنې پایلو وښودله چې په دې هېواد کې ښوونکي د ریاضي په ټولګیو کې د تدریس لپاره له غیر درسي کتابونو څخه زیاته ګټه اخلي.

د سوال او نورو له خوا ترسره شوې څېړنې

(Sewall et al., ۲۰۰۰ In Lavere, ۲۰۰۸) دا هم ښودلې چې د فلوریډا په ایالت کې، ډېرې ښوونکي په ټولګیو کې درسي کتابونه کاروي.

همدا ډول کیوز (keeves, ۱۹۹۵) د اکاډمیک پرمختګ د ارزونې په نړیواله ټولنه کې د خپلې څېړنې په برخه کې دې پایلې ته ورسېد چې مخ پر ودې هېوادونو کې، د درسي کتابونو کارول د زده کوونکو په زده کړه کې مثبته اغېزه لري. په داسې حال کې چې په پرمختللو هېوادونو کې د مطالعاتو پایلو دا نظر رد کړی، خو په پای کې یې دا سپارښتنه وکړه، چې د امکان تر حده دې ورته آسانتیاوې برابرې شي، ترڅو هر محصل د هري موضوع لپاره درسي کتاب ولري، سربېره پردې که د ښوونیزو سیستمونو موخه د لوستلو مهارتونو ته وده ورکول وي، نو بیا باید د ښوونځیو کتابتونونه سمبال شي او زده کوونکو ته د لوستلو ډېرې مواد چمتو کړي.

ځینو څېړنو د درسي کتابونو د محتوا د غني کولو یادونه هم کړې ده.

د درسي کتابونو د محتوا په اړه د ساینس د پرمختګ لپاره د امریکا د ټولنې د راپور پایلې (۲۰۰۱ کې ډینیلز او زیمیلمن، ۲۰۰۳) (American Association for the Advancement of Science, ۲۰۰۱ In Daniels &Zemelman, ۲۰۰۳) وایي چې نن ورځ په درسي کتابونو کې ډېرې موضوعات داسې مطرح شوي چې د هغې لپاره یې بشپړ توضیحات نه دي وړاندې کړي، یا په بل عبارت، په درسي کتابونو کې اصلي مفاهیم مفصل او ژور نه دي واضح شوي، تر څو زده کوونکي مفاهیم په سم ډول درک کړي.

ځینو څېړنو د درسي کتابونو د تمرینونو د ستونزو د کچې او د زده کوونکو د فکري ودې یا د فکر کولو د مهارتونو د پراختیا ترمنځ اړیکه څېړلې، د بېلګې په توګه: (Laver, ۲۰۰۸) په خپله څېړنه کې د ابتدایي او عالي لېسې په درسي کتابونو کې د تمرینونو د ستونزو کچه ډېره ټیټه ښودلې ده، چې په دې توګه د زده کوونکو د فکري مهارتونو وده زیانمنوي. همدا راز یې سپارښتنه وکړه چې د درسي کتاب تمرینونه باید په داسې ډول ډیزاین شي، تر څو د تفکر لوړې کچې ته پکې پاملرنه وشي او د تحلیل، ترکیب او ارزونې ځواک ته وده ورکړي.

د پورتنیو څېړنو پایلې ښیي که څه هم درسي کتابونه له زده کوونکو سره د بېلابېلو موضوعاتو په زده کړه کې مهم او اغېزمن رول لوبوي، خو د دغو کتابونو محتوا د خپل سطحي طبیعت له امله د زده کوونکو په فکري نوښت باندې کومه اغېزه نه شي کولای، نو د درسي کتابونو د کارولو ترڅنګ یوه د حل لاره دا ده چې ددې ترڅنګ له غیر درسي کتابونو څخه هم ګټه واخیستل شي، ترڅو په زده کوونکو کې د لازیاتي مطالعې لپاره مینه، لیوالتیا او انګیزه رامنځ ته کړي او د زده کړې سطحه یې په کې لوړه شي.

په ښوونیز نظام کې د درسي کتابونو او غیر درسي کتابونو رول او ارزښت

فردوسي د درسونو د محتوا د عواملو په اړه د خپلې څېړنې په یوه برخه کې، چې د درسي مطالبو سره د زده کوونکو د نه پاملرنې لامل

کېږي، دې پايلې ته ورسېد، چې د زده کوونکو له نظره، د لوست منځپانګه انتزاعي ده. د لوست ارزيا، تطبيق او ګټه روښانه نه ده، د زده کوونکو له موخو او اړتياوو سره سم د لوست د مطالبو د همغږۍ نښتوالي د محتوا ډېروالي او په مختلفو لوستونو کې د ګڼ شمېر تاکل شويو مفاهيمو شتون د لوست مطالبو ته د زده کوونکو نه پاملرنه، چې دا په ښکاره ډول د کتابونو د محتوا په انتخاب او تنظيم کې د ستونزو شتون څرګندوي. د دې څېړنې موندنې را ښيي، چې درسي کتابونو ته د زده کوونکو د زياتې پاملرنې په موخه، اړينه ده، چې د درسي کتابونو اندازه او د هغو مفاهيم راکم کړي او د زده کوونکو د ورځنيو اړتياوو سره سم يې چمتو کړي. د هر ځانګړي درس ارزيا، ګټورتيا، تطبيق او د درسي کتابونو محتوا بايد په مناسب ډول تنظيم او وړاندې شي.
که د درسي کتابونو محتوا په مناسب ډول تنظيم شي او د ټاکل شويو مطالبو په هکله زده کوونکي تحليلي او انتقادي فکر ته اړباسي، نو دا به د هغوی متفاوت او نوښتګر فکر ته وده ورکړي. رضاپور (۱۳۷۸) د دريم ټولګي په درسي کتابونو کې همدې عواملو ته د پاملرنې د کچې د څېړلو په موخه يوه څېړنه ترسره کړه. د دې څېړنې کړنلاره د محتوا او ټولنې تحليل دی، چې د لومړۍ ابتدائي دورې په دريم ټولګي کې يې څلور درسي کتابونه، فارسي، تجربوي علوم، ديني زده کړې او ټولنيزې زده کړې شاملې دي. په دې څېړنه کې يې په يادو کتابونو کې د کورنۍ دندو او په درسي کتاب کې د پوښتنو محتوا تحليل وکړ. د څېړنې موندنې ښيي، چې د يادو درسي کتابونو د کورنۍ دندې په ډېزاين کې د نوښتګر او متفاوت فکر کولو عواملو ته لازمه پاملرنه نه ده شوې.
په ځينو څېړنو کې، په هغه لاملونو چې د زده کوونکو د غير درسي کتابونو د مطالعې په کچه اغېزه کوي تحقيق شوی. زال زاده په (۱۳۷۹) کال کې د خپلو څېړنو په يوه برخه کې په شيراز کې د ثانوي دورې د زده کوونکو د غير درسي زده کړو په اړه څېړنه وکړه. د څېړنې پايلې ښيي چې د وخت کموالی د زده کوونکو د غير درسي مطالعې اصلي لامل دی. له بلې خوا د ښوونکو د لارښوونې او د غير درسي مطالعې د کچې ترمنځ د پام وړ اړيکه شتون لري. يا په بل عبارت، د تدريس د طريقې په بدلون سره، ښوونکي کولای شي، تر څو د درسي کتابونو د محتوا د ښه پوهاوي په موخه د غير درسي کتابونو لپاره زده کوونکو ته لارښوونه وکړي.
اسماعيلي په (۱۳۸۳) کال کې د خپلو څېړنو په يوه برخه کې په اصفهان ولايت کې د محصلينو د غير درسي زده کړو اندازه څېړلې ده، موندنو ښودلې چې له رخصتيو پرته په هره شپه او ورځ کې د زده کوونکو لخوا د غير درسي مطالعې اوسط موده ۵۷ دقيقې ده. په حقيقت کې، ښځينه زده کوونکې ۶۰ دقيقې او نارينه زده کوونکې ۵۳ دقيقې د غير درسي زده کړو لپاره مصرفوي.
شعباني او فاضل (۱۳۸۱) په خپلو څېړنو کې د اصفهان ښار د يو منځني ښوونځي د زده کوونکو د غير درسي زده کړو د عواملو د اغېزې په پېژندلو کې دا په ډاګه کړه.
د دې څېړنې پايلې تائيدوي او دې پايلې ته

رسېدلي چې غير درسي کتابونو ته د زده کوونکو نه لاسرسی او د کتابونو لوړ قيمت د غير درسي کتابونو د مطالعې د ساعتونو له اندازې سره د پام وړ اړيکه لري.

له بلې خوا کله نا کله د زده کوونکو لپاره د درسي کتابونو محتوا د زده کړې په بهير کې ستونزې او خنډونه رامنځته کوي. يو له دغو ستونزو څخه د ښوونيزو مرستندويه کتابونو په نوم د کتابونو خپرېدل دي. د سلسبيلي د (۲۰۱۲) څېړنې پايلې ښيي چې د منځنيو ښوونځيو د نصاب په طرحه او تأليف کې د ښوونيزو مرستندويه کتابونو رول خورا کمزوری او کم رنګه دی او د زده کوونکو د تاريخي او جانبي معلوماتو په ګډون د عمومي سواد په پراخولو کې رول لري. نوموړی په ټينګار سره وايي چې د منځنيو ښوونځيو نصاب بايد غير درسي کتابونو ته د زده کړې زمينه برابره کړي، هغه دې پايلې ته ورسېد چې ډېری مرستندويه تعليمي کتابونه د زده کوونکو په زده کړه کې غير فعال رول لري او د کتاب ليکوال د هغه پر ځای فکر کوي. دا کتابونه د زده کوونکو د نوښتګر فکر په وده او پراختيا کې مرسته نه کوي.

هاشمي (۱۳۸۳ په استقامت او پاسيار کې ۱۳۸۸) د ښوونځي د پنځم ټولګي د ساينس او رياضي په درسي کتابونو کې د انتقادي فکر د کارولو کچه څېړلې ده.

د دې څېړنې موندنې ښيي چې په ساينسي درسي کتابونو کې فکر کولو ته د رياضي کتابونو په پرتله ډېره پاملرنه شوې، خو د زده کوونکو له خوا د انتقادي فکر کولو نشتوالي په درسي کتابونو او د تدريس په مېتودونو کې د ستونزو له امله ګڼلی دی.

پاسيار او استقامت په (۱۳۸۸) کال په خپله يوه څېړنه کې د محتوا تحليل مېتود په کارولو سره د عالي ليسې د چاپېريال پېژندنې درسي کتاب د دريم کال تفکر انتقادي پوښتنې څېړلې دي. د دې له پاره، دوی د (پيتر فاسيونه) مهارتونه چې په کې تفسير، تحليل، ارزونه، استنباط، توضيح، او د ځان تنظيمول شامل دي کارولي، ترڅو لړترلړه هغه مهارتونه چې په هره پوښتنه کې په پام کې نيول شوي وو وارزول شي. موندنو وښودله چې په کتاب کې د توضيح کولو مهارت په بشپړه توګه په پام کې نيول شوی او د استنباط، ارزونې، تفسير او تحليل مهارتونه يې د پوښتنو په ډيزاين کې د ډيزاينرانو له خوا تمه کېده. د فکر کولو وروستي او خورا مهم مهارت ته چې د ځان ارزونه ده، تر ټولو لږه پاملرنه شوې ده.

فاضلي او موسوي زادګان (۱۳۸۸) په اصفهان کې د معصومه ښوونځي د پنځم ټولګي زده کوونکو په اړه يوه تجربوي څېړنه چې هدف يې د بلوم د زده کړې [۶] ماډل پراساس په دوه ګونو، پېژندنې او احساساتي برخو کې د زده کوونکو په زده کړه کې د غير درسي سرچينو کارولو اغيزې څېړنه وه ترسره کړې ده. په دې مطالعه کې له نوموړو منابعو څخه ګټه اخيستنه او د پنځم ټولګي په تجربوي علومو کې په عصبي سيستم او حسي غړو باندې د زده کړې اغېز وڅېړل شو. چې د کنټرول ګروپ روزنه يوازې د درسي کتاب سره ترسره شوې او د تجربوي ګروپ روزنه د درسي کتاب سربېره د غير درسي سرچينو، د بېلګې په توګه غير درسي ويډيو او اړونده غير درسي کتاب

په کارولو سره ترسره شوې، د څېړنو موندنو ښودلې چې د غیر درسي سرچینو کارول چې د لوستل له موضوع سره د محتوا له مخې سمون لري د زده کوونکو د درک، فهم په ډګر باندې اغیزه کولای شي.

تر دې مهاله په یو شمېر هغو مطالبو باندې چې په ایران کې پرې څېړنې شوې دي، لکه د درسي او غیر درسي کتابونو په ارزښت او نور د زده کوونکو د فکر کولو په نوښت باندې مثبته اغیزه کولای شي.

خو پکارداده چې زده کوونکو ته لارښوونه وکړو، ترڅو د درسي کتابونو سربېره له غیر درسي کتابونو څخه هم ګټه واخلي، نو په دې اړوند پکار ده چې د درسي کتابونو د پوهې د پوره کولو لپاره هم کار وشي. حسیني په (۲۰۰۹) کال کې په خپله څېړنه کې د غیر درسي کتابونو موضوع څېړلې، ترڅو د تاریخ، ټولنیزو مطالعاتو، جغرافيې، تجربوي علومو او د فارسي درسي کتابونو لپاره د څېړنې پوښتنو ته ځواب پیدا کړي. د دې څېړنې وسیله چک لیستونه وو، د محتوا د تحلیل له طریقې څخه په ګټې اخیستلو سره یې په درسي کتابونو کې د څېړنې پوښتنې راویستې او د غیر درسي کتابونو له پوښتنو سره یې پرتله کړې. په پای کې یې د غیر درسي کتابونو لیست چې په کې یې د ماشومانو او تنکیو ځوانانو لپاره لږ تر لږه ۵۰ سلنه کتابونه ترلاسه کړي دي وړاندې کړ او د هدف لرونکي درسي کتابونو څېړنیزو پوښتنو ته یې ځوابونه وویل.

پایله

که د ترسره شویو متونو څېړنې ته په غور کتنه وکړو، نو دا په ډاګه کوي چې درسي کتابونه د زده کوونکو په بېلابېلو مضامینو کې د زده کړې په برخه کې مهم او اغیزمن رول لوبوي، که په زده کړه کې ښوونکی د یوه واحد نصاب د درسي کتابونو پر ځای له شاګرد محورۍ څخه د غیر درسي کتابونو د کارولو له کرښلارې کار واخلي، نه یوازې دا چې د درسي کتابونو د مطالعې د انګېزې را پیدا کولو لامل ګرځي، بلکه په زده کوونکو کې به د لا زیاتو زده کړو لپاره لیوالتیا او هڅونه را وټوکوي؛ بل دا چې د درسي کتاب د متن په برخه کې شته ګڼو منابعو ته په مراجعه کولو سره به زده کوونکي وکولای شي د نورو کتابونو مأخذونو د محتویاتو د راټولولو او ارزولو وړتیا تر لاسه کړي او په راتلونکي کې به متفکر او یو ډول نوښتګر څېړونکي شي. له دې سربېره د ترسره شویو څېړنو د پایلو پر بنسټ، موږ ګورو چې په ډېرى مواردو کې، په یوه درسي کتاب باندې د ښوونکو تکیه او غیر درسي سرچینو ته د زده کوونکو نه لاس رسی یا نشتوالی اوسني ښوونیز سیستم یو اړخیز کړی دی، چې دا ډول یو اړخیز او غیر فعال ښوونیز سیستم په زده کونکو کې د مطالعې او زده کړې کومه هڅونه، نه ده رامنځته کړې.

منابع

۱. آهنگری، مریم. "داشته های ما و دیگران؛ میزگرد تطبیقی کتاب های آموزشی و مقایسه ی سایر کشورها با ایران". جوانه، شماره ۸، زمستان ۱۳۸۳. ص:۱۳- ۲۲.
۲. اسماعیلی، رضا (۱۳۸۳). "بررسی وضعیت کتاب، کتابخانه آموزشگاهی و سنجش علایق مطالعاتی شاگردان در استان اصفهان و ارائه راهکارهای مطلوب". فرهنگ اصفهان، شماره

۲۹- ۳۰. ۷۹- ۸۷).
۳. پاسیار، پریسا ؛ استقامت، نیره سادات (۱۳۸۸)." بررسی سئوالات تفکر نقادانه کتاب درسی زیست‌شناسی سال سوم دبیرستان با استفاده از مهارت‌های فاسیونه". در مهری پریرخ و شعله ارشطوپور، مجموعه مقالات کتابخانه‌های آموزشگاهی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی- یادگیری. ۳- ٤ اردیبهشت. تهران: کتابدار. ۵۵۹- ۵۷۸.
٤. داورپناه، محمدرضا (۱۳۷۵). "بررسی نقش کتابخانه‌های مدارس ابتدایی در تقویت آموزش و ایجاد عادت مطالعه".پیام کتابخانه، ٦ (۲)، ١٤- ۲۰.
۵. رضاپور، یوسف (۱۳۷۸). "بررسی تحلیلی و تطبیقی کتاب‌های درسی پایه سوم دوره ابتدایی با عوامل خلاقیت". فصلنامه علمی- پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهرا، ۹، ۷۱- ۹٤.
٦. زالزاده، ابراهیم (۱۳۷۹). "بررسی مطالعه غیردرسی و میزان استفاده شاگردان دبیرستان‌ها از کتابخانه‌های عمومی شیراز". کتابداری، دفتر ۳۵، ۳۱- ٤۷.
۷. سلسبیلی، نادر (۱۳۸۲). "ارزیابی کتاب‌های کمک آموزشی دوره متوسطه به منظور ارائه چارچوبی مطلوب برای طراحی و تدوین آنها". فصلنامه تعلیم و تربیت، ۱۹ (۳)، ۲۹- ٦٤.
۸. شعبانی، احمد و فاضل، مرتضی (۱۳۸۱). "مطالعات غیردرسی دوره متوسطه و شناسایی عوامل موثر بر آن از نظر شاگردان شهرستان شهرضا (استان اصفهان)". فصلنامه کتاب، ۱۳، (۲)، ٤۷- ۵۵.
۹. فاضلی، نگار و موسوی‌زدگان، صبرا (۱۳۸۸). "بررسی تأثیر استفاده از منابع کمک آموزشی بر یادگیری مبحث دستگاه عصبی و اندام های حسی از کتاب علوم تجربی پنجم دبستان بر اساس یادگیری بلوم". در مهری پریرخ و شعله ارشطوپور، مجموعه مقالات کتابخانه‌های آموزشگاهی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی- یادگیری. ۳- ٤ اردیبهشت. تهران: کتابدار. ۳۰۱- ۳۲۳.
۱۰. Lance, K. C., Rodney, M. J. & Hamilton-Pennel, C. (۲۰۰۰). Measuring up tostandards: the impact of school library programs & information literacy in Pennsylvania schools. Pennsylvania: Pennsylvania Citizens for Better Libraries. Retrieved Apr. ۲۰۱۰ ,۱٦. from
۱۱. Lavere, D. B. (۲۰۰۸). The quality of pedagogical exercises in U.S. history textbooks. The Social Studies, ۸ -۳,(۱) ۹۹. Retrieved Apr. ۲۰۱۰ ,۱٦. from
۱۲. Consulting, Austin, Texas. Retrieved Aug. ۲۰۰۹ ,٤ from
۱۳. American Association for the Advancement of Science, ۲۰۰۱ In Daniels &Zemelman, ۲۰۰۳

معاون سرمؤلف ماستر سید حبیب الله ولی زاده

چگونه می توان خلاقیت را در شاگردان به وجود آورد تا نسلی متفکر و خلاق پرورش یابد؟

قسمت دوم

ده روش برای تدریس بهتر و مؤثر

۱ - شاگردان خود را بیشتر بشناسند.

۲ - زمانی که معلم یک محیط امن برای فراگیران فراهم نماید فراگیران قادر به حل انجام مشکلات هستند.

۳ - معلمین بزرگ هم اشتیاق و هم هدف‌داری را به شاگردان انتقال می‌دهند.

۴ - زمانی که معلم مشخص کند شاگردان چه چیزهایی را بایستی یاد بگیرند آن ها بهتر فرا می گیرند.

۵ - مطالب را واضح و روشن بیان نمایید اگر چه نمی‌توانید آن ها را ساده کنید.

٦ - بدون فدا کردن اعتماد پذیری، آسیب پذیری را تمرین کنید.

۷ - از اعماق وجود تان آموزش دهید.

۸ - نکات مهم را تکرار کنید.

۹ - شما خود تان اطلاعات را ارایه نمی دهید.

۱۰ - معلمان خوب، سوالات خوب می پرسند.

تفاوت در قوای جسمانی

در یک صنف همواره افراد بلند قد و قوی بنیه احساس قدرت می‌کنند. آن‌ها همصنفی های کوتاه قد و ضعیف خود را تحقیر می‌کنند و به زور در هر کجا که دوست دارند می نشینند. به این ترتیب شاگردانی که جثه ضعیفی دارند و نمی توانند با آن ها مقابله کنند، به آخر صنف رانده می شوند. معلم در این مورد باید برخورد منطقی و درست داشته باشد. اول باید به همه اطمینان دهد که ردیف اول و آخر صنف در صورتی که آن‌ها شاگردانی خوبی باشند، تفاوتی باهم ندارند. و بعد باید آن ها را با ردیف کردن و نشان دادن تفاوت های قد شان برای جایگزین شدن در جای خود متقاعد کند. البته در صورتی که یک فرد بلند و یک فرد کوتاه قد دوست باشند، جدا کردن آن ها تأثیر عاطفی بدی، روی آن ها می گذارد.

چپ دست بودن

موضوعی که متأسفانه چندان اهمیت به آن داده نشده است، چپ دست بوده. تمام امکانات موجود در کشورها برای افراد راست دست تدارک دیده شده است. در یک صنف درسی، معلم باید تعداد چپ دست ها را شناسایی کرده و چوکی مناسب

برای این افراد سفارش دهد تا آن ها نیز با مشکل مواجه نشوند. اگر می خواهید مکاتب ما عملکرد رضایت بخش داشته و شاگردانی موفق داشته باشیم، باید به سلامت جسم و روان آن ها به طور هم زمان توجه کنیم.

بسیاری از مشکلات روانی، اجتماعی کودکان و نوجوانان تأثیر مستقیم بر یادگیری و جریان تحصیل آن ها دارد، مشکلاتی که از دوران کودکی در آنان درونی می‌شود و موجب عملکرد ضعیف آن ها در مکتب و به دنبال آن اعمال تنبیه ها برای بد رفتاری و شکست های تحصیلی می گردد. به عنوان یک مدیر یا معلم یا حتی پدر و مادر نیاز داریم که نقش صحت روانی در سلامت محیط مکت (به دلیل برقراری روابط اجتماعی عاطفی کودکان و نوجوانان) را مد نظر قرار دهیم تا شاهد پیشرفت های تحصیلی شاگردان در تمام مقاطع باشیم.

تحقیقات بی شماری نشان می دهند که از هر پنج شاگرد، یک تن دچار مشکلات مربوط به سلامت روانی است و متأسفانه به سبب عدم پیگیری، این گونه اختلالات رفتاری در مقاطع تحصیلی بالاتر و حتی تا هنگام ورود به جامعه، در شاگردان ماندگار است. هر چند کارشناسان و متخصصان علوم رفتاری تلاش می کنند که اصول بهداشت روانی را در مکاتب ابتدایی پایه ریزی و اصلاح نمایند، به نظر می رسد که رعایت این اصول و موازین نیاز به آموزش زود هنگام در خانواده دارد. خانواده اولین نهادی است که کودک در آن رشد و تعلیم می یابد و مورد حمایت مادی و معنوی پدر مادر و سایر اعضای خانواده قرار می گیرد.

طبیعی است هر چه فشار روانی و از هم گسیختگی اعضای خانواده بیشتر و عمیق تر باشد، نقش مربیان و معلمین دوره ابتدایی در ایجاد فضایی آرام و توأم با صمیمیت پر رنگ‌تر می شود. گذشته از آن مکت مکانی مقدس و استثنایی است که می تواند تأثیرش را در تمام مراحل رشد کودکان و نوجوانان برجای گذارد. شاگردان بهترین ساعات روز خود را در مکتب می گذرانند و البته معلمین و مربیان مکاتب نیز بهترین فرصت ها را برای آموزش مفاهیم مختلف (اعم از درسی، اخلاقی، اجتماعی و فرهنگی) در اختیار دارند. در این خصوص اگر هدف آموزش، رشد و ارتقای شایستگی ها و توانایی های کودکان و نوجوانان باشد، باید ایجاد محیط سالم و سرشار از ویژگی های مثبت انسانی، مثل شفقت، نوع دوستی، همکاری و.... را با آموزش علوم و دروس کلاسیک هم زمان سازند.

ایجاد محیطی سالم و حمایتگر

بدیهی است که به کارگیری اصول صحت روانی در زمان که کودکان و نوجوانان احساس ارزش و احترام می کنند. در حقیقت مهارت های تندرست بودن و پرهیز از آسیب های احتمالی در آن ها رشد می کند و می توانند به راحتی قوانین و مقررات مکتب را بپذیرند. مربیان و معلمان می توانند اولین گام مثبت را برای پدید آوردن و تثبیت خصوصیات و ویژگی های شایسته کودکان نوآموز بردارند. آن ها می توانند با ایجاد محیط عاری از مکتب کار آسانی نیست، نیاز به همکاری و مشارکت تمام اعضای مکتب دارد. علاوه برآن تا زمانی که مکتب در صدد تغییر و اصلاح ساختارهای اساسی

تعلیمی و تربیتی خود بر نیاید، پایه ریزی و تحکیم اصول صحت روانی در مکاتب غیر قابل حصول و دست نیافتنی است. برای اینکه به هدف‌های والای تعلیمی دست یابیم، همکاری و مشارکت والدین، معلمان و مدیریت مکتب امری ضروری است. در این صورت است که موفقیت شاگردان در امر تحصیل تضمین می شود. فشارهای روانی ناشی از رقابت های کودکان و هیجانات گوناگون، نوآموزان را در جهت پیشرفت تحصیلی تحت کنترول درآورند و مانع از رشد احساسات منفی در آن ها شوند. رعایت اصول صحت روانی در صنف درسی به ویژه در سال های نخستین تعلیم، به رشد و توسعه شیوه های تربیتی مناسب کمک می کند.

استفاده از روش گروهی در روش های فعال تدریس

براساس تحلیلی که از یک تحقیق به عمل آمده یک معلم معمولی در یک صنف که (۳۰) تن شاگرد دارد به طور متوسط برای هر شاگرد (۹۰) خط صحبت می کند و یا به تعبیر دیگر در یک صنف که (۳۰) تن شاگرد دارد معلم هشت برابر شاگرد متوسط فقط حرف می زند. اولین قدم در راه به حرف کشیدن شاگردان در صنف ایجاد توازن و هماهنگی در تعلیم صنف و موقعیت های تعلیمی و تربیتی است.

در مطالعه ای که بر روی (۱۰۰۰) تن شاگرد (۱۳ – ۱۷) ساله انجام گرفته است شوخ طبعی - جذاب کردن صنف و تسلط بر موضوع درسی مهم ترین ویژگی هایی بودند که شاگردان برای معلمان خود فهرست کردند. ویژگی هایی که شاگردان بیش از همه به بدترین معلمان نسبت داده بودند، عبارتند از: داشتن یک صنف خسته کننده – عدم توضیح روشن مطالب و استثنا قائل شدند.

روش‌های آموزش انشاء

مهم ترین روش های آموزش انشاء عبارتند از:

الف) روش سنتی: در این روش معلم یک یا چند موضوع را انتخاب کرده و به شاگردان می گوید در مورد یکی از آن ها مطالبی بنویسند. پس از آن چند شاگرد، انشای خود را خوانده و معلم به آن ها نمره می دهد. این روش بر محصول نگارش تأکید دارد و همچنین از روش های قدیمی بوده که موجب خلاقیت در شاگرد نمی شود.

ب) روش الگوهای نوشتاری: در این روش، معلم با ارایه انواع نوشته از شاگردان می خواهد به تکمیل، ساده کردن و باز نویسی آن نوشته بپردازد. یعنی شاگردان پس از مواجه شدن با متون از قبل نوشته شده با تقلید از آن ها به یادگیری نوشتن می پردازند. این روش نیز بیشتر به محصول نوشتار توجه دارد.

ج) روش مراحل نگارش: در این روش، معلمان باید شاگردان را با جریان های نوشتاری آشنا کنند. جریان نوشتار شامل سه مرحله است:

۱ - مرحله پیش از نگارش؛

۲ - مرحله نگارش؛

۳ - مرحله ویرایش و باز بینی.

در مرحله اول شاگردان باید با مطالعه و مراجعه به اطلاعات و تجربیات خود آنچه را می خواهند روی کاغذ بیاورند. در مرحله دوم معلم، با انتخاب یک یا چند موضوع

ضمـن آمـوزش نـگارش بـه شـاگردان بـر چگونگـی نوشـتن آن هـا نظـارت مـی کنـد و در حیـن نوشـتن، ایرادهـای آن هـا را گـوش زد مـی کنـد. در حقیقـت در ایـن مرحلـه تعامـل معلـم و شـاگرد در جریـان تدریـس و یادگیـری تحقـق مـی یابـد. در مرحلـه سـوم کـه هـمان مرحلـه ویرایـش و بـاز بینـی اسـت، شـاگرد بـه کمـک معلـم بـه بـاز بینـی و ویرایـش انشـاء هـای خـود مـی پـردازد کـه در ضمـن اصـلاح انشـاء مشـکلات نگارشـی شـاگردان هـم آشـکار مـی شـود.

د) روش تلفیـق جملـه هـا: در ایـن روش بـه جملـه هـای زبـان نوشـتاری اهمیـت خاصـی داده مـی شـود و اصـل از سـاده بـه مشـکل نیـز رعایـت مـی شـود.

و) روش رابطـه هـا: شـاگرد بایـد احسـاس کنـد کـه بـه جـز معلـم، افـراد دیگـر نیـز روی نوشـته او نظـر مـی دهنـد، بدیـن ترتیـب بیـن نویسـنده، خواننـده و موضـوع رابطـه بوجـود مـی آیـد و طبـق ایـن روش، آمـوزش درس انشـاء مسـتلزم برقـراری ارتبـاط صحیـح میـان ایـن سـه اسـت.

هــ) روش نظریـه جهانـی: بـه ایـن بنیـاد اسـتوار اسـت کـه اگـر کسـی بخواهـد در بـاره چیـزی مطلبـی بنویسـد بایـد در بـاره آن اطلاعـات کافـی و دیـدگاه روشـنی داشـته باشـد. یعنـی نوشـتن صحیـح براسـاس نظـر نویسـنده در مـورد جهـان شـکل مـی پذیـرد و بـا اطلاعـات صرف متفـاوت اسـت.

مشکلات درس انشاء در صنف پنجم ابتدایی

۱ - نداشـتن تجـارب کافـی: از آنجایـی کـه بیـن نوشـتن و اطلاعـات عمومـی شـاگرد رابطـه مسـتقیم وجـود دارد بنابـر ایـن نوشـتن در مرحلـه اول بـه تجربیـات درون و کافـی نیـاز دارد و شـاگرد بایـد در بـاره آنچـه کـه مـی نویسـد تجربـه کافـی داشـته باشـد.

۲ - نداشـتن انگیـزه کافـی: گاهـی شـاگردان بـه دلیـل وجـود مشـکلات عدیـده خانوادهگـی، اجتماعـی و بومـی، انگیـزه کافـی بـرای نوشـتن یـک موضـوع را ندارنـد؛

۳ - نداشـتن مهـارت هـای کافـی نگارشـی: ایـن گونـه شـاگردان در بیـان افـکار خـود بـا نظـم صحیـح دسـتوری و نحـوی مشـکل دارنـد و نوشـته هـای آن هـا شـامل خطاهـای دسـتوری و نحـوی بـی شـمار اسـت؛

۴ - نداشـتن واژه هـای کافـی بـرای بیـان مقصود: ایـن قبیـل شـاگردان بـه علـت نداشـتن تجربـه هـای گوناگـون در واژه هـای زبـان گفتـاری و نوشـتاری ضعیـف هسـتند عـده دیگـر بـه علـت نقـص در زبـان گفتـاری بـا ایـن مشـکل روبـرو مـی باشـند؛

۵ - دو زبانگـی و تداخـل زبانـی: دو زبانگـی بـه معنـای دانسـتن و یـا بـه کار بسـتن دو زبـان متفـاوت اسـت.

در دو زبانگـی بایـد گفـت اگـر کودکـی هـر دو زبـان را بـا هـم یـاد بگیـرد و در هـر دو زبـان بـه مـوازات هـم از مراحـل فـوق بگـذرد مسـاله ای ایجـاد نمـی شـود. در چنیـن وضعیتـی هـر یـک از زبـان هـا بـه غنـی سـازی زبـان دیگـر کمـک مـی کنـد و تجـارب بدسـت آمـده در یـک زبـان بـه زبـان دیگـر هـم منتقـل مـی شـود. ایـن چنیـن شـخص مـی توانـد دو دنیـای متفـاوت را ادراک کنـد. در محیـط کـودکان بـا زبانـی محلـی بـا دیگـران ارتبـاط برقـرار مـی کننـد و ایـن سـبب مـی شـود کـه کـودک بـه حـد کافـی در یادگیـری زبـان در جنبـه هـای شـنیداری و گفتـاری بـا زبـان مکتبـی خـود تمریـن نکـرده و ناگهـان بـا زبـان دیگـر کـه هـمان زبـان مکتبـی اسـت برخـورد مـی کنـد در حالـی کـه

روال طبیعی باید به این صورت باشد که کودک باید خواندن و نوشتن را به دنبال طبیعی شنیدن و حرف زدن یاد بگیرد تا سیر تکاملی زبان در چارچوب طبیعی خود به پایان برسد که چنین وضعیتی در مناطق دو زبانه صدق نمی کند.

قدرت سازگاری با تغییرات

انجام کارهای روزانه به صورت عادت یکی از نکات مهم آموزش کودکان است. فراگیران با یک سلسله مفاهیم و اصول اولیه ساده در مقطع کودکستان و سال اول ابتدایی به صورت انجام عادات روزانه مثل: جمع کردن وسایل شخصی در جعبه مخصوص، مسواک زدن روزانه و از این قبیل آشنا می شوند. نکته حایز اهمیت این است که کودک چگونه با تغییرات عادتی خود کنار می آید. بعضی از کودکان نسبت به کم ترین تغییری واکنش منفی مثل: ترس، خشم، اضطراب و... از خود نشان می دهند، به خصوص اگر در گذشته هم شاهد تجارب استرس آوری در این زمینه بوده باشند. این اطفال برای این که بتوانند خودشان را با تغییرات مختلف در محیط مکتب سازگار و هماهنگ کنند به کمک معلم یا مربی خود احتیاج دارند. برای نمونه، ممکن است شاگردی نسبت به جابه‌جایی در صنف واکنش منفی خشم و پرخاشگری از خود نشان دهد یا گوشه‌گیر و منزوی شود. در اینصورت معلم می‌تواند با درک احساسات کودک و آرام ساختن او، سازگاری و انطباق با شرایط جدید را برای او راحت‌تر کند، زیرا اطفال به این ویژگی مهم و ارزشمند (سازگاری با تغییرات) که در دوران خردسالی در آن ها شکل می‌گیرد و در تمام عمر مورد استفاده آنان واقع می‌شود، احتیاج دارند. ممکن است این تغییرات در محیط خانه روی هدف مثل: تولد نوزاد جدید، بد خوابی، جابه‌جایی منزل و ... در این صورت بهتر است آموزگاران و مربیان، توجه والدین را به این موضوع جلب کنند و از آن ها بخواهند در صورت ایجاد چنین تغییر و تحولاتی در خانه، آن ها را نیز در جریان بگذارند. در بسیاری از موارد والدین و مربیان می توانند تأثیرات منفی این گونه فشارهای روانی و اضطراب ها را از راه های زیر به حداقل برسانند و به اطفال کمک کنند تا حس ثبات و کنترول بیشتری بر شرایط محیطی شان داشته باشند.

الف) آگاه کردن اطفال نسبت به موقعیت جدید.

ب) تمرکز بر صلاحیت ها و شایستگی های کودک.

پ) تکیه بر شرایط و موضوعاتی که تغییر نیافته اند.

بالا بردن قدرت درک و تشخیص

کودکان و نوجوانان نیاز به تعلیم قدرت درک و تشخیص دارند. آن ها به تدریج با ارزش ها و معیارهای گوناگون جامعه آشنا می شوند. در این خصوص معلمان و مربیان مکتب می توانند با تشخیص پیشرفت های تحصیلی فراگیران، آن ها را نسبت به عملکرد شان در مکتب آگاه سازند. هم چنین می توانند با آموزش رفتارهای پسندیده در محیط های آموزشی، آن ها را ترغیب به رقابت های سالم، خویشتن داری، کنترول نفس، نوع دوستی وظیفه شناسی کنند. برای مثال: اگر رفتار اشتباه و نابهنجاری از کودکی سر زد، معلم می تواند با صحبت در باره عمل

اشتباه او (و نه شخص خود کودک) رفتار صحیح را به او متذکر شود. گاهی اطفال اساساً رفتار درست و مناسب را نمی دانند و ناخواسته کاری می کنند که مورد سرزنش و نکوهش قرار می گیرند. در چنین شرایطی بهتر است ابتداء معلم به صحبت های کودک و علت رفتار او خوب گوش کند و سپس سعی کند با بالا بردن قدرت فهم و تشخیص شاگرد، رفتار صحیح را به او بیاموزد. گاهی پیش می آید که شاگردان را به علل مختلف نزد مدیر مکتب می فرستند. در این گونه موارد، خوب است مدیر مکتب سعی کند با تکیه بر نکات و ویژه‌گی‌های مثبت شاگرد صحبت را آغاز کند و کم کم به رفع مشکلات آن ها بپردازد. انجام این کار باعث آرام شدن شاگردان و به تأخیر افتادن عکس‌العمل های هیجانی آن ها می شود. کمک کردن به کودکان و نوجوانان برای شناخت ویژه‌گی ها و صفات مثبت و ارزشمند انسانی، آنان را به سوی رفتارهای پسندیده و مقبول اجتماع سوق می دهد. پس بهتر است همواره از روان شناسان و مشاوران تحصیلی خواست تا فعالیت هایی برای شاگردان طراحی و پیشنهاد کنند که شناخت و درک آن ها را از موقعیت های مختلف بالا ببرد و رفتارهای مثبت و سازنده را در آنان پایدار و تثبیت کنند.

اهمیت و ضرورت

از آنجا که سن نوجوانی مخصوصاً دوره راهنمایی تحصیلی یکی از بحرانی ترین مرحله از زندگی هر نوجوان است. تا خصوصیات فردی در نوجوان را در این دوره از زندگی او به دقت شناسایی و در مورد آن تحقیق شود تا طرز برخورد و روبرو شدن با نوجوانان که در این دوره بسیار حساس زندگی خود را می گذرانند هوشیارانه و با اطلاع کافی عمل نماییم. از طرفی وجود اضطراب در نوجوانان اگر از حد متوسط آن بالاتر رود باعث می شود که روی یادگیری و پیشرفت تحصیلی آن ها تأثیر گذارد و باعث به وجود آمدن پیامدهای ناگوار و گاهی غیر قابل جبران می گردد. این پیامدها ممکن است به انواع گوناگون؛ مانند: خلق و خوی نامناسب- بدبینی- زود رنجی- نارضایتی- احساس گناه- نفرت از خود- اتهام به خود- گوشه گیری از اجتماع- بی تصمیمی و مشکلات در تصمیم گیری- اختلال در خواب و خوراک- بی اشتهای و اشتغالات ذهنی بروز کند. این موارد که ذکر گردید می تواند موانعی در سر راه پیشرفت نوجوان باشد.

لذا شناخت انواع اضطراب ها و نگرانی ها، انسان را به دنبال راه های مقابله با آن راهنمایی خواهد کرد.

در این مقاله به دنبال آن هستیم تا عواملی را که باعث بروز خلاقیت، مهارت و تفکر ذهنی در شاگردان می شود دریافت نماییم و از آن جا که شاگردان تیزهوش و با ستعداد از بسیاری جنبه های ذهنی و فکر با هم سالان عادی خود شان تمایزاتی دارند. در این زمینه تفاوت های در گروه از شاگردان را مورد بررسی قرار دهیم. اضطراب اثرات نامطلوب زیادی بر پیشرفت تحصیلی، سلامت روانی و کارکرد شاگردان دارد، شاگرد در حالت اضطراب اعتماد به نفس و آرامش خود را از دست می دهد. شاگردان بی خیال و خونسرد می توانند مقدار زیادی فشار عصبی را قبل از این که به حد

اضطراب برسند تحمل کنند. اما برخی که احتمالاً حساس تر بوده و دارای قوه تخیل قوی تر هستند، بیشتر از خود واکنش نشان می دهند، سریع تر مضطرب و پریشان شده و میزان اضطراب آن ها نیز بیشتر خواهد شد. یکی از اهمیت های این مقاله در مورد اثری است که چگونه می توان خلاقیت را در شاگردان به وجود آورد تا نسلی متفکر و خلاق پرورش یابد؟ که می تواند بر روی یادگیری و نهایتاً پیشرفت تحصیلی تأثیر مثبت داشته باشد.

از طرف دیگر اولیا و مربیان می خواهند بدانند که چه عواملی کنجکاوی شاگردان را برای یادگیری بر می انگیزاند. و چه مسائلی بر سر راه پیشرفت آن ها مانع ایجاد می کند. زیرا آن ها نه تنها برای علاقه انگیزش و آرامش روانی در مکتب و مدرسه ارزش قائل اند؛ بلکه اثرات مثبتی که این عوامل در دراز مدت بر عزت نفس شاگردان می گذارد نیز واقف هستند. (سکینر و بلمونت ۱۹۹۳) با توجه به اینکه کودکان تیزهوش به عنوان منابع انسانی هر کشوری محسوب می شوند و می دانیم که منابع انسانی میهن ما به هیچ وجه محدودتر از منابع غنی طبیعی آن نیست و در عین حال به دلیل محدودیت این نعمت ها باید به خوبی از آن ها طبق برنامه ریزی های علمی بهره گیری شود. باید نهایت مراقبت به عمل آید تا استعدادها شگوفا و خلاقیت این نوجوانان به ثمر رسد و یافته های حاصل از این مقاله بتواند گامی در جهت رشد و تعلیم این سرمایه ارزشمند حیاتی باشد.

یکی از عواملی که در ایجاد ارتباط نقش تعیین کننده دارد مهارت نوشتن انشاء و نقش آن در ایجاد خلاقیت فکری در فرد مخصوصاً در دوره متوسطه می‌باشد.

کسانی که از توانایی نوشتن خوبی برخوردار هستند، در زمینه خلاقیت نیز می توانند موفق باشند چرا که یک نویسنده خوب و یک نوشته خوب باید به همه جوانب موضوع پرداخته باشد.

در مکاتب ابتدایی شاگردان نمی توانند به نوشته خوب بپردازند. از عواملی که باعث ایجاد این مشکل شده می توان به پائین بودن فرهنگ عمومی مطالعه، توجیه نبودن مسئولین، معلم، خانواده در خصوص ارزش و اهمیت نوشتن و نقش آن در ایجاد خلاقیت فکری شاگرد دانست.

از آنجایی که کتاب لسان‌های دری و پشتو در بالا بردن، ایجاد خلاقیت و توانایی نوشتن، نقش تعیین کننده دارند نوشتن مهارتی است که فرد به نوشتن کلمات و جملات پرداخته، تا احساسات و نگرش خود را بیان کند. از جانب دیگر بیان افکار، اندیشه، احساسات و بروز خلاقیت در شاگردان، سبب شده تا شاگرد آن ها بتوانند چه در مقاطع تحصیلی پائین و چه در مقاطع تحصیلی بالا به خلق افکار و اندیشه های خود به صورت نوشته بپردازند.

از آن جایی که یکی از اهداف تعلیم و تربیه دستیابی به چهار رکن اساسی؛ خوب گوش کردن، خوب نگاه کردن، خوب سخن گفتن و خوب نوشتن است.

این چهار رکن در درس انشاء به تمامی به کار گرفته می شود.

بنابراین درس انشاء دریچه ای است به روی خوب اندیشیدن، خوب تحلیل کردن و خوب تعمق کردن.

سر مؤلف مرستيال محمد عزيز حسين خېل

د ښوونکي لارښود کتاب ارزښت او ډولونه

د نړۍ په پر مختللو او صنعتي هېوادونو کې داسې دود او دستور دی چې هر لومړنی کار چې د څېړنو او تجربو په پايله کې تر سره شي، نو بيا هغه توليد کړل شوی شی چې ټولنې ته د استعمال او ګټې اخيستنې لپاره وړاندې کوي د نوموړي شي حجم ته په کتو سره کوچنۍ کتابچه او يا هم يوه پاڼه ورسره خوا کې بېدي چې په نوموړي کتابچه او يا پاڼه کې د نوموړي شي د جوړولو لارې چارې او کاري ځانګړنې او خصوصيات د ګټې اخيستنې لارې چارې د توليد ځای او دکومو توکو له يو ځای کېدو څخه جوړ شوی تر څو يې مسلکي لوستي وکړي له استعمال د مخه هماغه پاڼه يا کتابچه ولولي او د نوموړي شي يا توکي له استعمال او ګټو څخه ځانونه خبر کړي نو دا چې د خپلې اصلي موضوع لمن را څخه ډېره پراخه او ويړه نشي کله چې په ۱۳۸۲ کال کې زموږ په هېواد کې له اوږده څو کلن ځنډ وروسته د ښوونځيو د زده کوونکو لپاره په نوي او نړيوال مېتود سره کتابونه وليکل شول، نو د هرې دورې په تمامېدو سره جوخت ورته

لارښود کتابونه هم وليکل شول، تر څو زموږ محترم ښوونکي د نويو درسي کتابونو د مېتودونو او تدريس په اړه له ننګونو څخه خلاص او له ښه څخه لاښه تدريس تر سره کړي، نو د دې لپاره چې له سرليک څخه لرې لاړ نشو، او د ښوونکي دلارښود په اړه وګړېږو، اړينه بولم چې لومړی د ښوونکي لارښود کتاب وپېژنو.

د ښوونکي لارښود هغه کتاب دی چې د درسي کتاب په اړه د يو لړ نويو علمي مېتودونو په تر سره کولو کې له ښوونکي سره د لا ښه تدريس په تر سره کولو کې مرسته او همکاري کوي. (۳ـ ۸۹۷)

يا په بله ژبه د ښوونکي لارښود هغه کتاب دی چې په يوه ټاکلي تدريسي دوره کې زده کوونکو ته د زده کړې او لوست ورکولو په برخه کې ښوونکی له ننګونو څخه ژغوري او زده کړه پياوړې کوي. که پورته تعريفونو ته وګورو او موضوع په ښه ډول سره را لنډه کړو او وليکو چې د ښوونکي لارښود کتاب د ښوونکو د ښه تدريس يو اړين او مرستندويه وسيله ده . نو دا چې د ښوونکي

لارښود کتاب په اړه مو څه ناڅه د موضوع حق ادا کړی او موضوع مو سپړلې وي، نو را ځو د ښوونکي لارښود کتاب ارزښت ته، د ښوونکي د لارښود کتاب ارزښت دادی:

- ښوونکی دلوست د مفاهیمو د تدریس له څرنګوالي سره بلدتیا پیدا کوي.
- ښوونکی د زده کوونکو د زده کړې په آزموینو کې د ارزونې له ډول او د ارزونې له وسایلو سره بلد وي.
- ښوونکی د تدریسي پلان د سرته رسولو له لوازمو او له هغو څخه د کار اخیستنې سره بلدتیا پیدا کوي.
- ښوونکي ته د تکمیلي خبرتیاوو په اړه ډاډ او خوښي ورکوي.

د ولسوالۍ، ولایت او زون په کچه په ښوونځیو کې د درسي پلان د یو رنګ تطبیق په تر سره کولو کې مرسته کوي، یعنې په یوه مهال کې به په یوه زون کې آزموینه پیل کېږي او په یوه مهال به پای ته رسېږي. (۵-۴۹)

- د تدریسي خدماتو په ترسره کولو کې د هغو نواقصو او نیمګړتیاوو مخه ډب کوي، کوم چې د تدریس پر مهال ښوونکی د کوم مېتود په تر سره کولو کې ورسره مخامخ شوی او د حل لارې لپاره ورته ژر تر ژره بل مېتود په واک کې ورکوي. نو دا چې د لارښود د ارزښت موضوع مو ښه ډول سپړلې وي. نو اوس پوښتنه داسې مطرح کېږي چې ولې لارښود کتاب لیکو؟ او تر څووم ټولګي پورې د درسي کتابونو تر څنګ لارښود کتابونه ولیکو؟د پوښتنې د لومړي برخې په ځواب کې باید ووایو چې د لارښود کتاب د دې لپاره لیکل کېږي چې په درسي کتاب کې د انځورونو، او تورو د راوړل شویو لوستونو په موخو او همدغو موخو ته د رسېدو په مېتودونو او لارو چارو د تدریس درسي ساعتونه، د لوست ورکولو په اړه د محترمو ښوونکو د لاښه تدریس لپاره ښوونکي د یوه مرستندوی کتاب په توګه تري ګټه پورته کړي. او درسي بهیر له ښه څخه لاښه شي(۱۲). نو د لیکلو په اړه باید ووایم، په هغو پر مختللو هېوادونو کې چې د زده کړې کچه یې لوړه او اکثریت ښوونکي یې مسلکي او په تجروبو سمبال او له ښوونځي څخه مخکې دوره لري، هغوی یوازې او یوازې مخکې له ښوونځي او لومړنۍ دورې لپاره لارښود کتابونه لیکي، چې په دغه وسیله خپل ښوونکی له نویو مېتودونو څخه ګام په ګام خبروي، چې کوم نوی مېتود د څېړنو او تجربو په پایله کې رامنځته شوی وي.

خو زموږ غونډې وروسته پاتې او جنګ ځپلي هېواد کې موږ دغه لړۍ تر دولسم ټولګي پورې غزولې ده، چې دا خبره بیا خو علتونه لري. لومړی علت یې دادی چې زموږ په هېواد کې ټول محترم ښوونکي لوړې زده کړې نلري او مسلکي ندي، دویم د ټول هېواد په کچه په ښوونځیو کې مجهز کتابتونونه نه لرو، او که لرو یې هم هغه په نشت حساب دي، دریم کمزوری اقتصاد دا په دې معنا چې زموږ د لرې پرتو سیمو ښوونکي د خپلې دندې تر څنګ نور کار

او بـار هـم کـوي، تـر څـو يـې ورځنـۍ ژوند پـه نسـبي ډول ښـه شـي. نـو د اچـې د پورتـه درې عواملـو حـل پیدا او خپلـو درنـو ښـوونکو تـه د زده کـړې د بهیـر د ښـه والـي لپـاره مـو سـهولتونه رامنځتـه کـړي وي، نـو لازمـه وګڼـل شـوه چـې دغـه لـړۍ تـر دولسـم ټولګـي پـورې وغـزوو، بـل علـت يـې داوه چـې هغـه ښـوونکي چـې مسـلکي نـه دي، هغـوی کولـی شـي چـې د ورځنـۍ تدريسـي موضـوع پـه اړه د شـېې يـا څـه مهـال دمخـه يـو ځـل د هماغـې موضـوع پـه اړه د لارښـود کتـاب پاڼـې واړوي او د هماغـې موضـوع پـه اړه يـو يـا دوه صفحـې اضافـي معلومـات، مېتودونـه اوحـل لارې يـې ولولـي، نـو د دې کار پـه کولـو سره کولـی شـي، چـې د زده کوونکـو هغـه پوښـتنې پـرې ځـواب کـړي. کومـې چـې د درس پـه بهیـر کـې رامنځتـه کېـږي ځکـه چـې د موضـوع اړونـد کـوم اضافـي معلومـات چـې پـه لارښـود کتـاب کـې ځـای پـه ځـای شـوي هغـه لـه څـو بېلابېلـو معتبـرو کتابونـو څخـه راټـول شـوي دي او پـه درسـي کتـاب کـې ځـای پـه ځـای شـوي، نـو لکـه څنګـه مـو چـې پـه سـر لیـک کـې د ډول ذکـر کـړی دی.

د ډولونـو پـه اړه بايـد ووايـو چـې ديوهنـې وزارت د ښـوونيز نصـاب رياسـت پـه اداره کـې څـو ډولـه لارښـود کتابونـه او دکومـو دورو لپـاره ليـکل شـوي؟

آيـا پـدې برخـه کـې مـو د نـورو پرمختللـو هېوادونـولاره تعقیـب کـړې؟

پـه دې اړه بايـد ووايـو چـې مـوږ د ښـوونيز نصـاب پـه اداره کـې د درسـي کتابونـو لپـاره کـوم لارښـود کتابونـه ليکلـي پـه دې برخـه کـې لـه خپلـو ګاونډيـو هېوادونـو سره پـه يـوه جـاده کـې پـل پـر پـل تللـي يـو چـې ډولونـه يـې پـه لانـدې ډول دي.

لومـړی ډول هغـه لارښـود کتابونـه دي، چـې د يـوه ځانګـړي مضمـون لپاره ليکل کېږي، لکـه: د لومـړي ټولګـي پښـتو کتـاب لپـاره ځانګـړی د رياضـي لپـاره ځانګـړی او همدارنګـه دينيـات لپـاره ځانګـړی چـې دا کار هـم بيـا پـه خپـل ذات کـې ډېـرې ګټـې او زيانونـه لـري. لومـړی ګټـه يـې داده چـې د هـر کتـاب لپـاره ځانګـړي مېتودونـه او د مېتودونـو د لاښـې روښـانتيا لپـاره د مضمـون اړونـد بېلګـې يامثالونـه را وړل شـوي وي، چـې مـوږ هـم پـه افغانسـتان کـې دا لاره خپلـه کـړې او زيـان يـې پـه دې کـې دی چـې د هـر درسـي کتـاب لپـاره بېـل بېـل کتـاب چاپېـږي چـې پـه ځانتـه چـاپ سره يـې د هېـواد اقتصـاد تـه لويـه ضربـه رسـېږي.

دويـم ډول هغـه لارښـود کتابونـه دي چـې د يوې دورې لپـاره ليـکل کېـږي لکـه: اصـول صنفـي چـې د ټولـې دورې لپـاره يـو لارښـود کتـاب ليکل کېـږي، چـې دا ډول لارښـود کتـاب داقتصـاد لـه پلـوه خـورا اغېزمـن دی، خـو د ښـوونکي لپـاره نـا مناسـب دي، ځکـه ښـوونکی د دريـو صنفونـو او دريـو کلونـو لپـاره لـه يـوه کتـاب څخـه ګټـه اخلـي. او لـه بېـلا بېلـو مېتودونـو لـه کارونـې څخـه بې برخـې وي. خـو هېره دې نـه وي چـې دا ډول لارښـود کتابونـه اوس مهـال د نـورې نـړۍ پـه ډېـرو هېوادونـو کـې لـه کار لوېدلـي او پـه افغانسـتان کـې يـې هـم ورتـه شـاکرې او بلـه خبـره دا ده چـې دا ډول لارښـود کتابونـه يـوازې

د اصـول صنفـي لپـاره لیـکل کېـدل، نـه د ټولـو دورو لپـاره. (۴ـ ۴۵)

دریـم ډول هغـه لارښــود کتابونـه دي چـې لـه درسـي کتـاب سـره یوځـای د کتـاب د مؤلـف یا مؤلفینـو لـه لـوري یـو څـه اړیـن معلومـات او مېتودونـه لیـکل کېـږي او بیـا د درسـي کتـاب پـه پـای کـې ځـای پـر ځـای کېـږي او پـه یـوه پوښـتې کـې لـه درسـي کتـاب سـره یوځـای چاپېـږي لکـه: د رسـم اوهنـر کتابونـه.

څلــورم ډول هغـه لارښـود کتـاب دی چـې د پورتـه ټولـو ډولونـو خـلاف دی یعنـې پـه دې معنـا چـې دا ډول لارښـود هېـڅ درسـي کتـاب سـره تـړاو او اړیکـه نـه لـري او ټـول کار یـې عملـي دی. نـو اوس پوښــتنه داســې رامنځتـه کېـږي، چـې څنګـه درسـي کتـاب دې شـتون ونـه لـري او لارښـود کتـاب دې موجـود وي؟ د دې پوښــتنې پــه ځــواب کــې بایــد ووایــو چــې دا ډول لارښـود کتابونـه د نـرۍ پـه ټولـو هېوادونـو کـې د تربیـت بدنـي د ښـوونکو لپـار لیـکل کیـږي، ځکـه چـې زمـوږ پـه هېـواد کـې د تربیـت بدنـي لپـاره کـوم درسـي کتـاب وجـود نـه لـري نـو پـه لارښـود کتـاب کـې د مؤلـف یـا مؤلفینـو لـه لـوري بېلابېـل مېتودونـه او علمـي لارې چـارې لیـکل کېـږي او محتـرم ښـوونکی هغـه لولـي او پـه زده کوونکـو یـې عملـي کـوي. (۱ـ ۱۵)

ماخذ

۱ـ حسـن، ډا کتـر ملکـي، سـال.۱۳۸۳ برنامـه ریـزي درسـي (رهنمـای معلـم) چـاپ اول بهـار ۱۳۸۲
۲- د پوهنـې وزارت د تعلیمـي نصـاب د پراختیـا او د ښـوونکو دروزنـې معنیـت د تعلیمـي نصـاب د پراختیـا او درسـي کتابونـو دتالیـف لـوی ریاسـت دښـوونکي لارښـود پښـتو لومـړی ټولګـی ۱۳۹۳ کال چـاپ.
۳- زاهـد پښـتو پښـتو سـیند چـاپ ځـای اسـد دانـش مطبعـه د څلورومـې حـوزې څلـور لارې مـروا ریـد هـو ټـل تـه مخامـخ ملـي مارکیـټ کابـل چـاپ کال ۲۰۱۱
۴ـ سـتوری سـلطان محمـد پښـتو مجله ۱۳۵۵ کال ۹ ګڼه پېښور
۵- نژنـد، محمـد عثمان. ۱۳۵۸ کال عرفان مجلـه اتمه ګڼه ۴۹ مخ.

سرمحقق خادم‌احمد «حقیقی»

نگاهی به وضعیت علوم اسلامی در دورۀ غزنویان

Abstract

Ghaznavid Is One Of The Important Islamic Dynasties. The Sultans Of This Era Paid Special Attention To The Growth And Expansion Of Science And Knowledge.

Islamic Sciences Had An Unprecedented Growth During The Ghaznavid Dynasty Era. In This Era, The Greatest And Most Prominent Islamic Scholars And Scientists Appeared. Schools And Scientific Centers Were Established And Libraries Were Created To Promote Science And Knowledge. It Is During This Era That Muslim Scientists Wrote Their Most Complete Works In Islamic Sciences.

Apart From All This, We Have Many Hints And Information About The Spread And Growth Of Islamic Science And Knowledge In This Period, And Especially The Geographers Of This Era Have Provided Useful Information About The State Of Science And Scholars In The Important Countries Of Khorasan, Iraq And Beyond. All Of Which Indicate The Spread Of Islamic Science And Literature In This Period And Respect For Scholars And Scientists. Most Of The Scientific Books In The Field Of Islamic Sciences In This Period Were Written In Arabic And Some Of Them Were Also Written In Dari.

چکیده

غزنویان، از سلسله‌های مهم اسلامی می‌باشد. سلاطین این دوره توجه ویژه به رشد و گسترش علم و دانش داشتند. علوم اسلامی نیز در این دوره رشد بی‌سابقه داشت. در این عصر، بزرگترین و برجسته‌ترین علماء و دانشمندان اسلامی ظهور کردند. مدارس و مراکز علمی تأسیس گردید و جهت ترویج علم و دانش، کتابخانه هایی ایجاد شد. در این دوره است که دانشمندان مسلمان، کامل‌ترین آثار شان را در علوم اسلامی نوشتند.

از این همه اگر بگذریم، راجع به رواج علم و دانش اسلامی در این دوره، اشارات و اطلاعات متعددی در دست داریم و علی الخصوص جغرافیه‌نگاران این دوره، از چگونه‌گی حال علم و علماء و بلاد مهم خراسان، عراق و ماوراءالنهر اطلاعات مفیدی ارایه کرده اند که همۀ آن‌ها دال بر رواج علم و ادب اسلامی در این دوره و احترام به علما و دانشمندان است. اکثر کتب علمی در عرصۀ علوم اسلامی در این دوره، به زبان عربی نگارش یافته و شماری از این نوع به زبان دری نیز تحریر شده اند.

مقدمه

سلسلۀ غزنویان که بر خراسان، ماوراءالنهر، بخش‌هایی از هند، فارس و خوارزم حاکمیت داشتند، به ترویج و گسترش علم و دانش بالخصوص علوم اسلامی توجه ویژه داشتند. غالبا همه سلاطین، حکام و امراء این سلسله، خود عالم، دانشمند و دانش‌دوست بودند؛

چنانکه روایات متعددی در مورد دانش دینی شخص خود سلطان محمود غزنوی وجود دارد. حاجی خلیفه در «کشف‌الظنون» و ابن خلکان در «وفیات‌الاعیان» کتابی را زیر عنوان: «التفرید فی الفروع» به سلطان محمود غزنوی نسبت داده و گفته اند: این کتاب در فقه شافعی توسط وی نگارش یافته و حاوی بیش از شصت هزار مسألهٔ دینی می‌باشد. افزون برآن، امراء و وزرای آنان نیز بیشتر از نعمت علم و فضل بهره‌مند و اغلب از مشاهیر علمای عهد خود نیز بودند، مانند: عتبی، ابوالفتح بستی، میمندی، ابونصر مشکان، ابن‌عمید، صاحب بن عباد و سهیلی.

از سوی دیگر، این را نیز نباید فراموش کرد که دانشمندان و علماء در این دوره، مورد حمایت جدی شخصی سلاطین غزنوی قرار داشتند.

در همین حال، ترویج کتب و وجود کتابفروشی‌ها در شهرها و بازارهای این دوره، در راستای انکشاف و رشد علوم اسلامی کمک بسیار می‌نمود و نیز تأسیس مراکز تعلیمی، مدارس و همچنان تأسیس کتابخانه‌ها، از دیگر عواملی بود که در راستای رشد و شگوفایی علوم موثر واقع شد. از همین رو است که تحقیقات و پژوهش‌های گسترده نیز در این دوره پیرامون پاره‌یی از علوم صورت گرفت. کتاب ها و آثار گرانبهایی به زبان‌های عربی و فارسی دری در علوم مختلف اسلامی نگارش یافت.

پرسش‌های اساسی: ما در این مقاله در پی آنیم تا به پرسش‌های اساسی از قبیل وضعیت علوم در این دوره چگونه بود؟ به کدام علوم اسلامی توجه بیشتر صورت می‌گرفت؟ آثار مهم نگارش یافته در عرصه‌های مختلف علوم اسلامی کدام‌ها بودند؟

هدف: بررسی وضعیت علوم اسلامی در عصر غزنویان و آثار نگارش یافته در این دوره.

مبرمیت: تاکنون هیچ اثر و مقاله‌یی در مورد چگونه‌گی وضعیت علوم اسلامی در این دوره، نگارش نیافته است.

روش تحقیق: در انجام این پژوهش، از نوع تحقیق کتابخانه‌یی با استفاده از روش توصیفی – تحلیلی به بررسی، شرح و بیان داده‌ها پرداخته شده‌است.

(۱) علوم قرآنی: کتب مربوط به علوم دینی از قبیل تفاسیر، احادیث و آثاری در زمینهٔ فقه و کلام در این دوره، اکثراً به زبان عربی نوشته شده است؛ چونکه تا آن زمان معمول بود که کتاب‌های دینی را دانشمندان اکثراً به زبان نخست اسلامی یعنی عربی می‌نوشتند و نیز در این دوره زبان عربی هنوز از رواج نیفتاده بود، بنابراین این زبان، در مدارس و برخی دربارها مورد کتابت بود.

در جملهٔ علوم اسلامی و دینی، به علوم قرآنی از جمله تفسیر قرآنکریم در این دوره توجه ویژه‌یی صورت گرفت. دانش تفسیر در عصر غزنویان، با گرایش‌های روایی، عرفانی، لغوی و ادبی از دانش‌های برجستهٔ این دوران بوده است. شاهد این ادعا وجود شمار زیادی از تفاسیری می‌باشد که در این عصر نگاشته شده‌است.

مفسران مشهوری که در این عصر می‌زیسته‌اند و به تألیف آثار در این زمینه پرداخته‌اند، عبارت اند از: جصاص رازی(متوفی ۳۷۰ ق) صاحب "احکام القرآن فی‌التفسیر"، قاضی ابوعبدالله حسین بن حسن (متوفی ٤۰۳ ق) دارای تفسیر موضوعی "آیات الساعة" در شرح آیات مربوط به قیامت، ابونصر احمد بن نصر خاری، صاحب

"تفسیر انیس المریدین و روضة المحبین" که در سال (٤٧٥ ق.) نوشته شد. همچنین اندیشمند بزرگ جهان اسلام، ابن سینای بلخی "پنج رساله" را در تفسیر بخش‌هایی از قرآنکریم در این دوره نگاشت که برخی از آن در قرن سیزدهم توسط فخرالدین بن احمد رود باری به زبان فارسی دری برگردان شده‌است. همچنان ابواللیث سمرقندی (متوفی ۳۷۵ق) تفسیر "بحر العلوم" را در این دوره نوشت. علی بن حسن نیشابوری (متوفی ٤٨٤ق)، صاحب تفسیری به نام "تفسیر القرآن" می‌باشد. ابوسعید جشمی بیهقی (متوفی ٤٩٤ق.)، دارای کتاب-های "التهذیب فی‌التفسیر"، "التفسیر المبسوط" و "التفسیر الموجز" است. جارالله زمخشری (متوفی ٥٣٨ق) مؤلف تفسیر مشهور به نام "تفسیر کشاف" می‌باشد. افزون بر اینها، نجم الدین عمر نسفی (متوفی ٥٣٧ق) دو اثر تفسیری به نامهای "الاکمل فی تفسیرالقرآن" و "التیسیر فی علم‌التفسیر" را تألیف کرد. سومین اثر وی در علوم قرآنی، با نام "تفسیرنسفی" به زبان فارسی است که در واقع یك ترجمۀ ادبی و موزون و مسجع از قرآن‌کریم است. علی بن محمد خوارزمی، "تفسیرالخوارزمی" را در سال (٥٧١ ق) به رشتۀ تحریر درآورد(۲/۱: ۲۲۳).
از جملۀ مفسران معروف این دوره، عبدالعزیز بن عثمان بن ابراهیم نسفی قاضی و فقیه حنفی (متوفی ٥٣٣ ق) کتاب "مَدارجُ الاَفْهام وَ الاَفراج فی تفیسر آیة ثَمانِیة اَزْواج" را به زبان فارسی دری نوشت. از دیگر تفاسیری که از این دوره باقی‌مانده، «عین المعانی فی‌تفسیر السبع‌المثانی» اثر مجدالدین ابوعبدالله محمد بن‌طیفور سجاوندی غزنوی مشهور به ابن طیفور (م ٥٠٦ق) است. این تفسیر در چند جلد، به زبان عربی و به شیوۀ ادبی نگارش یافته است. همچنان همین دانشمند کتاب دیگری زیر عنوان "کتاب الموجز" در تجوید قرآنکریم را که در بیان پنج نوع وقف می‌باشد، نوشته است. از دیگر دانشمندانی که در این دوره میزیسته و پیرامون علوم قرآنی کار کرده‌اند، عبدالملک بن علی هروی (متوفی ٤٨٩ ق.) است که منتخب تفسیر رمانی را در تفسیر نوشته است. همچنان صوفی و عارف شهیر این دوره، عبدالرحمن سلمی متوفی (٤١٢ ق)، تفسیر "الحقایق فی‌التفسیر" را به شیوۀ متصوفان نگاشت. در همین حال، عارف و شاعر و صوفی با نام خراسان خواجه عبدالله انصاری هروی نیز که در همین دوره می‌زیسته، "تفسیر تصوفی" خود را بر قرآنکریم نوشت. از دیگر مفسران این دوره، ابوبکر عتیق محمد هروی متوفی (٤٩٤ ق) است که "تفسیر سورآبادی" را به زبان فارسی دری نوشت. افزون بر این، دانشمند دیگر خراسان، امام عمادالدین ابوالمظفر شاهپور شافعی متوفی (٤٧١ ق) نیز تفسیرش "تاج التراجم" را به زبان فارسی تحریر کرد(۲/۱: ص ۱۹۷).
فقیه اصولی، ابوبکر علاءالدین منصور، محمد بن احمد سمرقندی (متوفی ٥٣٨ ق) کتاب "تأویلات القرآن" ماتریدی را شرح کرد. از بزرگترین علمای تفسیر مربوط به این دوره، یکی هم علاءالدین ابو عبدالله محمد بن عبدالرحمان بن احمد بخاری ملقب به علاء زاهد (متوفی ٥٤٦ ق) می‌باشد که کتاب بزرگ "تفسیر علایی" را که بیش از هزار جزء بوده، نوشت. یکی از بزرگترین آثار تفسیری که بعد از کشاف زمخشری و در فاصلۀ سال‌های (٥٣٦-٥٦٤) هجری قمری

در بخارا تألیف شد، تفسیر "یَنابیعُ العُلوم" امام صفی‌الدین یوسف بن عبدالله بن ابی یعقوب اَنْدَخودی لؤلؤی (متوفی در حدود ٥٦٤ ق) بود. امام اندخودی در بلخ سکونت داشت و تفسیرش را به فارسی دری نگاشت. از آخرین علمایی که در این دوره، دربارۀ علوم قرآنی قلم زد، محمد بن ابی بکر بن یوسف فَرغانی بود. او کتابی با نام "البیان فی غریب‌القرآن" را در سال (٥٩١ ق)، نوشت. از دیگر مفسران نامدار این دوره ابومحمد حسین فراء بغوی هروی مفسر، محدث و فقیه شافعی (متوفی ٥١٦ق) است که "تفسیر معالم‌التنزیل" یا تفسیر بغوی را به زبان عربی تألیف نمود(٢/٢: ص ٢٦٨).

(٢) علم کلام و عقاید اسلامی: دربارۀ علم کلام در این دوره باید گفت، هرچند مباحث کلامی، چندان شگوفایی و پویایی نداشت، ولی نام آوران زیادی در علم کلام بروز و ظهور یافتند که هرکدام آثار فاخری از خود به یادگار گذاشتند. در این راستا می‌توان از ابوبکر قفال شاشی (متوفی ٣٦٥ ق) متکلم مبرز شافعی مذهب مؤلف کتاب "دلائل النبوة و محاسن‌الشریعة"، ابورشید سعید بن محمد نیشابوری (متوفی ٤١٥ ق) متکلم معتزلی مذهب مؤلف کتاب "المسائل فی الخلاف بین‌البصریین و البغدادیین"، ابولیث سمرقندی (٣٧٣ق) حنفی مذهب صاحب کتاب "العقیدة" یادآور شد (٧/ ٥: ص ١٦٧) که هر کدام آثار و تألیفاتی زیادی را در علم کلام از خود به یادگار گذاشتند. افزون بر این‌ها، دانشمند مشهور جهان اسلام ابواسحاق اسفراینی در علم کلام و عقاید آثار ارزشمندی از جمله "المختصر فی الرّد علی أهل الاعتزال و القدر"، "شرح الاعتقاد" و "ترتیب المذهب" را نگاشت.

(٣) علم حدیث: از دیگر علوم اسلامی که در این دوره به آن توجه صورت گرفت، علم حدیث است. حدیث به عنوان یکی از منابع فقهی اسلامی و میراث ارزشمند پیامبر بزرگوار اسلام (صلی الله علیه وسلم) همواره مورد توجه مسلمانان بود و از مهمترین علوم دینی به شمار می‌رفت. در این دوره، بسیاری از فقهای حنفی و شافعی به همان میزانی که به فقه توجه داشتند، به حدیث نیز علاقه‌مند بودند. جای جای آثاری چون القند نسفی (متوفی ٥٣٧ ق) و الانساب سمعانی (متوفی ٥٦٧ ق) سرشار از نام دانشمندانی است که واسطۀ نقل و روایت حدیث بوده‌اند. علاقه به حدیث در این عصر بسیار جدی بود. قرار روایات تاریخی، تعداد کسانی که در این دوره در مساجد خراسان و ماوراءالنهر به روایت احادیث می پرداختند، به صدها و حتا بیشتر از آن می‌رسید. همچنین در این دوره که به دورۀ تبع تابعین و محدثین بسیار نزدیک است، آثاری در علم حدیث و جمع‌آوری احادیث پیامبر بزرگ اسلام (صلی الله علیه وسلم) تألیف گردید. یکی از حدیث پژوهان برجستۀ این روزگار احمد بن محمد بن ابراهیم بستی است که دارای چندین اثر در زمینۀ حدیث است، از آثار مهم وی در بخش حدیث می‌توان به معالم السنن، غریب الحدیث، اعلام السنن بخاری، کتاب اصلاح الغلط للمحدثین و کتاب اعلام‌الحدیث اشاره کرد. از دیگر کتاب‌های نگارش یافته در بخش حدیث در این دوره، کتاب "ذخیر ثمار در معنای اخبار سید مختار"

از محمد بن طیفور سجاوندی غزنوی به زبان فارسی است. از دیگر دانشمندانی که در این دوره در بخش پژوهش‌های علم حدیث پیشگام بودند، ابوبکر احمد بن حسین بن علی البیهقی (متوفی ٤٥٨ ق.) می باشد. نامبرده از محدثین مشهور این روزگار بود که آثار متعددی در علم حدیث نگاشت. از مهمترین تألیفات وی در علم حدیث می‌توان به "سنن کبیر و صغیر" اشاره کرد. همچنان ابومحمد حسین بغوی هروی سه کتاب "مصابیح‌السنة"، "شرح‌السنه" و "الجمع بین‌الصحیحین" را در حدیث نوشت(٥: ص ٣٤٥). از دیگر آثار نگارش یافته در بخش حدیث در این دوره، می توان به "غریبین" احمد بن محمد پاشان هروی اشاره کرد که متأسفانه اکنون در دست نیست. همچنین ابوعلی سینا، رساله‌یی زیر عنوان "معراج‌نامه" در بیان معراج پیغمبر اکرم (صلی‌الله علیه و سلم) به زبان دری تألیف نمود.(٦: ص ٢١٢).

در همین حال، یکی از بزرگترین و پرکارترین محدثان این عصر، علی بن عثمان اوشی فَرغانی فقیه حنفی (متوفی ٥٧٥ ق) بود که آثاری چون "غُرَرُالاخبار"، "یواقیتُ‌الاخبار"، مشارق‌الانوار فی شرح نصاب‌الاخبار"، در حدیث، به او منسوب است. حاکم نیشابوری (متوفی ٣٧٨ ق) " المستدرک علی الصحیحین" را نگاشت. ابو محمد ناصر بن محمد بن نصر قلاّسی (متوفی ٤٧٣ ق) که از دانشمندان و مدرسان و محدثان پر کاری بود، کتاب‌های زیادی در حدیث نوشت، اما از آثار او چیزی بر جای نمانده است. امام رَحال حافظ ابو محمد حسن بن احمد بن دُخَمسینی سمرقندی (٤٠٩-٤٩١ ق) امامی بزرگ و در حفظ بی‌نظیر بود. او کتاب "بحر الاسانید فی صحاح المسانید" را در هشتاد جزء و مشتمل بر یکصد هزار حدیث تألیف کرده بود.

بخش دیگر از تصنیفات حدیثی، مُسند نویسی در این دوره بود. عمر بن علی بن احمد بن للیث ابومسلم اللیثی، حافظ و محدث و رحّال (متوفی ٤٦٨ ق) که در طلب حدیث سفرهای بسیاری کرد، از جملهٔ کسانی بود که "مُسند صَحیحَین" را تألیف کرد. از دیگر آثار او "الجمع بین الصحیحین" است.

(٤) فقه و تصوف اسلامی: دانش فقه در عصر غزنویان یکی از پرجاذبه‌ترین دانش‌ها به شمار می‌رفته است. چنانکه به گفتهٔ غبار، فقها مورد احترام دولت بوده و در سمت‌های مختلف مانند مشورت، قضاوت و تعلیم و تربیت شاهزاده‌گان و محصلان مشغول و از امتیازات مالی و تشریفاتی برخوردار بودند. فقهایی مانند: عبدالملک توسی، نوح ندیم و قاضی صاعد نیشابوری کسانی اند که طرف مشاورت سلطان غزنوی قرار می گرفتند، گرایش سلاطین غزنوی، در فقه عمدتاً بر مدار فقه حنفی و شافعی بوده است. دو فقه مالکی و حنبلی در این عصر، رشد و توسعهٔ چندانی نیافت، دلیلش هم آن بود که سلاطین غزنوی عمدتاً بر اساس فقه حنفی حکم می‌راندند و دانشمندان توانایی در این دو حوزه تربیت نشدند.

در این دوره، دانشمندان برجستهٔ علوم فقه به تتبع و تألیف مصروف بودند. فقیه برجستهٔ شافعی ابوالحسن علی بن الماوردی (متوفی ٤٥٠ق.) کتاب "الحاوی" را در فقه شافعی نگاشت. از دیگر فقهای مشهور این روزگار، رکن‌الدین ابی اسحاق ابراهیم بن محمد

بن ابراهیم بن مهران اسفراینی (متوفی ٤١٨ ق)، فقیه شافعی و متکلم اشعری می باشد. نامبرده در نیشاپور می‌زیست و در آنجا مدرسه‌یی نیز داشت که از حمایت معنوی و مادی سلطان غزنه برخوردار بود. از مهمترین تألیفات وی در باب فقه عبارت اند از: "المختلف فی‌الاصول" (در اصول فقه) و "شرح المولدات ابن حداد" که در فقه شافعی است. از مشهورترین فقهای شافعی در این دوره، یکی هم ابومحمد حسین بغوی می‌باشد که چندین کتاب در زمینهٔ فقه به زبان عربی و فارسی نگاشت که از آن جمله، "التهذیب فی‌الفقه" به زبان عربی و نیز دو کتاب از جمله "الکفایه فی الفروع یا فی‌الفقه" و "ترجمة الاحکام" به زبان دری است. حجت‌الاسلام ابوحامد محمد بن محمد غزالی توسی (متوفی ٥٠٥ ق)، از دانشمندان و نویسنده‌گان نامدار و برجستهٔ این دوره، نیز چندین اثرش را در بخش علوم اسلامی که از مهمترین آنها "کیمیای سعادت" به زبان فارسی دری است(٦: ص ٢٨٠).

در بخش تصوف، افزون بر اسرار توحید شیخ ابوسعید ابوالخیر و کشف‌المحجوب شیخ علی هجویری که قبلاً نیز به آن پرداختیم، طبقات‌الصوفیهٔ شیخ ابی عبدالرحمن سلمی متوفی (٤١٢ ق) از بهترین آثار تصوفی این روزگار می‌باشد که توسط خواجه انصار به لهجهٔ هروی تدوین شده است. افزون بر اینها، ابن‌سینا "رسالةالطیر" را در بیان مسایل پیچیدهٔ عرفانی و فلسفی در قالب تمثیل و رمز، تألیف کرد.

نتیجه

در نتیجه گفته می‌توانیم علوم اسلامی در خراسان عصر غزنویان نسبت به ادوار گذشته گسترش بیشتر یافت. اکثر سلاطین، وزیران و امرای این دوره، از حامیان سرسخت انکشاف و ترویج علوم اسلامی بودند و به همین منظور به تأسیس کتابخانه‌ها و مدارس دینی پرداختند. اکثر آثار نگارش یافته در زمینهٔ علوم اسلامی در این دوره، به زبان عربی می‌باشد و تعدادی از این گونه آثار به دری نیز در دست است. علمای اسلامی در این دوره، بیشتر در تفسیر قرآن‌کریم، حدیث، فقه و کلام به نگارش آثار پرداختند و از خود آثار گران سنگی به یادگار گذاشتند.

منابع

١. حاجی خلیفه، مصطفی بن عبدالله. کشف الظنون عن اسامی الکتب و الفنون، مجلد ٢،دارالاحیاءالتراث-العربی، بیروت:١٣٦٠/ ١٩٤١م.
٢. صفا، ذبیح الله. چاپ دهم. تاریخ ادبیات در ایران، ج دوم، فردوس: تهران، ١٣٦٩ش.
٣. باسورث، کلیفورد ادموند. چاپ دوم. تاریخ غزنویان. ترجمه: حسن انوشه. جلد ١، امیرکبیر: تهران، ١٣٧٨ش.
٤. غبار، غلام محمد. افغانستان در مسیر تاریخ، چاپ اول، جمهوری: جلد ١، ١٣٦٦ش.
٥. خلیلی، خلیل‌الله. سلطنت غزنویان. چاپ اول. مطبعهٔ عمومی: کابل، ١٣٣٣ش.
٦. جاوید، عبدالاحمد. چاپ اول. تاریخ ادبیات فارسی دری، انتشارات سعید، کابل: ١٣٩١ ش.
٧. حداد عادل. دانشنامهٔ جهان اسلام، ج ٥.

پښتو ادب او ختیځ پوهان

لیکوال: ډاکتر حنیف خلیل
ژباړن: حمایت الله ښاد

لومړۍ برخه

د ختیځ پوهانو (Orientalists) نوموونه (اصطلاح) د هغو څېړونکو او پوهانو لپاره کارېږي چې له لوېدیځ څخه ختیځ ته راغلي وي او پر ختیځو ژبو، مذهبونو، ارزښتونو، ادب، فرهنګ، تاریخ او نورو موضوعاتو باندې یې په بېلابېلو وختونو کې علمي څېړنې کړې وي. د دوی څېړنې او علمي خدمتونه ښایي ډېر لاملونه ولري، خو په بنسټیزو خوځښتونو کې یې دا لاندې ډېر څرګند او مهم دي.

۱. د ۱۸۵۷ز. کال د آزادۍ له جګړې وروسته چې انګرېزان د هند د نیمې وچې د نیولو لپاره راغلي وو او غوښتل یې چې پر دغه نیمه وچه خپله واکمني ولري، نو د هند د نیمې وچې سیاسي کړیو تر وسې وسې د انګرېزانو پر وړاندې خپله مبارزه پیل کړه. په ځانګړې ډول هغو قومونو چې قوي فرهنګي ارزښتونه یې درلودل، خپل منظم خوځښتونه پیل کړل. څرنګه چې دوی ته محسوس شوې وه چې د انګرېزي ښکېلاک (امپریالیزم) په شتوالي کې د دوی فرهنګي ارزښتونه، ژبنۍ پېژندنه، دودونه، عقیدې او د ژوندانه انفرادي طریقې خوندي نه دي، یا یې ساتل ستونزمن دي، نو د انګرېزي استعمار پر وړاندې یې ډول ډول خوځښتونه پیل کړل. انګرېزانو د دوی په مقابل کې پر نورو خوځښتونو (محاذونو) د خپل اغېز سربېره دوی ته د دې احساس ورکولو هڅه هم کوله چې هغوی به د دوی ژوند ژواک، دودونو، ارزښتونو، ژبو، ادبیاتو او مذهبي لاملونو ته هېڅ تاوان و نه رسوي، دغې موخې ته د رسېدو لپاره یې د دې ځای پر ولسونو، د دوی پر ژبو، ملي ارزښتونو او لاملونو څېړنې پیل کړې. د دې ځای ژبې یې زده کړې او بیا یې په هر ډګر کې بنسټیز کارونه وکړل.

۲. د انګرېزانو یوه موخه دا هم وه چې له خپلو ارزښتونو، دودونو او عقیدو څخه د هند د نیمې وچې خلک هم خبر کړي، نو په دې لړ کې یې له خپلو ژبو د دې ځای ژبو ته ژباړې وکړې او د دې ځای له ژبو څخه لاس ته راغلي علمي او ادبي آثار یې په خپلو ژبو کې شامل کړل.

۳. لوېدیځ پوهان په علمي او ادبي کچه تر ختیځوالو پوره مخکې وو، نو د دوی علمي تجربو او څېړنو ښودله چې په ختیځو ارزښتو باندې د پوهېدو هڅې او څېړنیز کار وکړي.

۴. لوېدیځ لیکوال او قلموال په فطري ډول خپل چاپېریال او ساینس ته ډېر تمایلات لري، نو په ټولیز ډول دوی د حقایقو په اصلي او معروضي بڼه د وړاندې کولو او څېړلو هڅه کړې ده.

۵. د ختیځ جغرافیې، چاپېریال او په علمي او ادبي کچه ارزښتناکو روایتونو او تاریخي لاملونو او د ختیځ اهمیت او جذابیت لوېدیځ پوهان د څېړنې او ارزونې لپاره چمتو کړل او هغوی دا اړتیا درک کړه چې دلته (ختیځ) علمي او ادبي زېرمې تر پلټلو او څېړلو وروسته نړۍ ته وړاندې کړي.

پر پورتینو خوځښتونو او لاملونو سربېره ښایي ډېر لاملونه نور هم وي. ختیځ پوهانو په بېلابېلو موضوعاتو کار او څېړنې کړې دي، خو دلته د ځینو بنسټیزو موضوعاتو یادونه کوو، چې په لاندې ډول دي:

۱ـ لغت جوړونه

۲ـ ګرامر

۳ـ د پښتنو اصل او نسل

۴ـ د پښتو ژبې بنسټ، لهجې او نور ژبني لاملونه

۵ـ ژباړې

۶ـ د پښتو لرغوني ادب بېلابېل اړخونه

۷ـ د لرغونو شاعرانو تذکرې

۸- د پښتو، پښتنو او پښتو ادب تاریخ

۹ـ ولسي ادب

۱۰ـ مذهبي ادب

۱۱ـ نور بېلابېل موضوعات

څرنګه چې د دغو ختیځ پوهانو کار هم بنسټیز او هم لومړنی (ابتدایي) دی، نو په ډېرو ځایونو او وختونو کې یې ډېرې تېروتنې هم کړې دي او د دوی په کارونو کې خامۍ او کمۍ لیدل کېږي، خو دا یې د کار اهمیت کمولای نه شي، ځکه په پښتو کې د څېړنې او ارزونې کار هم دوی پیل کړی دی. د دوی په خامیو باندې ځینو پوهانو وروسته کره کتنه کړې ده او د دوی د تېروتنو او خامیو د سمولو او بشپړولو هڅې یې کړې دي، لکه څرنګه چې اروانباد دوست محمد کامل په خپل کتاب (On a foreign approach to Khushal) کې د خوشحال خان خټک په اړه د ختیځ پوهانو تېروتنې او خامۍ رابرسېره کړې دي. په دې ډول ډېرو پښتنو پوهانو په بېلابېلو وختونو کې د موضوع اړوند بحثونه او تبصرې کړې دي.

دغو ختیځ پوهانو په ځینو موضوعاتو د جذبې له مخې او په ځینو معیاري کار کړی دی، خو له دې حقیقته هېڅوک سترګې پټولای نه شي، چې د هند د نیمې وچې له ټولو سترو ژبو سره په پښتو ژبه او ادب کې هم څېړنې او د علمي فکري لارې بنسټ ختیځ پوهانو ایښی دی. د څو اوځارو ختیځ پوهانو لنډه پېژندنه اړینه ګڼم، دا پېژندنې د پروفیسور محمد نواز طایر له کتاب (روهي ادب) او ځینو نورو مأخذونو څخه دلته وړاندې کوم.

۱) میجر راورټي (Major H.G. Roverty)

راورټي په ختیځ پوهانو کې نامتو او اوځار نوم لري. نوموړي د پښتو ادب په بېلابېلو برخو کې ارزښتناک او بنسټیز کارونه ترسره کړي دي. دی له آره په انګرېزي پوځ کې و او هلته یې له تورنۍ (کپتان) تر جګړنۍ (میجر) او وروسته تر ډګروالۍ (کرنیل) رتبو پورې دندې ترسره کړې دي. د خپلې پوځي دندنې پر مهال د هندوستان په بېلابېلو سیمو کې تاکل شوی دی. په کلکته، جالندر، آګره

او ممبي کې یې له پوځي ماموریت وروسته په پېښور کې هم خپل پوځي مسئولیت اداء کړی دی. په پېښور کې یې پر پښتو ژبه او ادب هم کار کړی دی.

راورټي لومړی ختیځ پوه دی چې تر ټولو لومړی یې نه یوازې پښتو انګرېزي سیند (قاموس) ترتیب کړی دی، بلکې د دې ژبې د ګرامر او د ادب اړوند یې هم ډېر ارزښتناک آثار لیکلي دي. خیال بخاري لیکي، مېجر راورټي په پښتو کې د کندهارۍ او یوسفزۍ لهجې په توپیر په اسانۍ پوهېږي. دا په دې وجه: په هغو خلکو کې چې له ده سره یې په علمي هڅو کې مرسته کړې ده، په هغو کې یو تن د اشنغر اخوندزاده و او دویم کس د کندهار د یوه قاضي زوی و. مېجر راورټي په خپله د دغو دواړو یادونه کړې ده چې ژباړه یې دا ده:

« په دې ټوله موده کې له ما سره د غلجي قبیلې یو ملا مرسته کوله چې د قلات غلجي و او پلار یې څه موده په کندهار کې قاضي وو. همدا ده چې دغه مولوي له هره اړخه په پښتو ژبه باندې علمي او عملي پوهېږي. دی په عربي هم پوهېږي چې د اسلامي ژبو بنسټ پرې ولاړ دی. نوموړي راسره په ډېرو کارونو کې مرسته کړې او زما ډېر غټ مرستیال و. دغسې زما سره په پېښور کې هم د محمدزیو قبیلې یو بزرګ او د علم څښتن اخوندزاده ډېر کلونه ملګرتیا درلوده. دی په عربي او پښتو دواړو ژبو ښه پوره برلاسی و.دی ځکه په پښتو ښه پوهېده چې په باجوړ، پنجکوړه، سوات او بونېر کې یې ډېر وخت تېر کړی و او د دغو سیمو خلک اوس هم په سوچه پښتو غږېږي.».

راورټي په لومړي ځل د پښتو خط وضع کړ او د دې لپاره یې ځانګړي فاونډري هارټ فورډ راویسته. د لیک په دغه ډول کې توري دومره واضح او څرګند وو چې تر اوسه پورې په وضع شوو خطونو کې یې آن نسخ خط هم مقابله نشي کولای. ویلې کېږي چې راورټي د پښتو دا خپل خط د داود خان بریخ د لمسي ګوهر رقم بي بي د پښتو نسخ خط پر لاره جوړ کړی دی. څېړونکی قاضي اثر لیکي چې که څوک د ښاغلي راورټي د تألیفاتو د پښتو نسخ خط د ښکلا تعریف او توصیف کوي، نو دوی دې پښتنه خطاطه ګوهر رقم بي بي هم له یاده نباسي، چې په روهیل کنډ کې د نواب حافظ الملک د مشر زوی نواب محبت خان د کور آغلې بي بي وه.

مېجر راورټي د پښتو ژبې یو ګرامر هم لیکلی دی. د دې کتاب په شالید او اخیستني کې هم د نواب محبت خان د روهیله ګرامر یادونه شوې ده. دا ګرامر په ۱۸۵۶ز. کې چاپ شوی دی. په دې کتاب کې پر ګرامري موضوعاتو سربېره له پښتو سره د نورو لرغونو ژبو پر ژبنیو اړیکو هم څېړنیز بحثونه شوي دي. د مېجر راورټي یو مشهور کتاب «ګلشن روه» دی، دا اثر په غټه کچه کې ۳۹۸ مخونه لري. په دې کتاب کې د پښتو د مشهورو شاعرانو او ادیبانو د نظم او نثر بېلګې راټولې شوې دي. دا کتاب په ۱۲۷۷هـ ش کې چې له ۱۸۶۰ز. سره سمون لري چاپ شوی دی او د سر په مخ باندې یې دا لیکل شوي دي:

« د ملکې ویکتوریا د پوځ دربیم پلټن د تورن (کپتن) له خوا تألیف او په بمبیي کې پوښ شو» له دې عبارت څخه جوتېږي چې د دې کتاب په سریزه او تألیف دواړو کې راورټي په

بمبيي کې و. د دې کتاب په سريزه کې نوموړی ليکي: «په هر ډول چې دا کتاب چاپ شي، نو املايي تېروتنې به نه لري او د يوه بدرنګ کاتب د خط په مقابل کې به غوره وي.».

ما له شپړو نثري او لسو منظومو آثارو څخه غورچاڼ وکړ. د ګلشن روه د املا کره والی او ښايست په رښتيا هم د ستايني وړ دی.

د راورټي دوه نور کتابونه پښتو قاعده (Pashto Manual) او د لقمان حکيم کيسې هم شته. په دې آثارو کې «د لقمان حکيم کيسه» نومې اثر په ۱۸۷۱ز. کې او پښتو قاعده په ۱۸۸۰ز. کې په لندن کې چاپ شوی دی.

کپتان وان (Captan Wagn)

کپتان وان هم د راورټي په څېر په برتانوي پوځ کې دنده درلوده چې ډېر وخت په بنګال کې و. تر راورټي دمخه نوموړي د پښتو ژبې ګرامر ليکلی دی، چې راورټي يې هم يادونه کړې ده. د ده د ګرامر کتاب په ۱۸۶۰ز. کال په لندن کې چاپ شو چې ۱۰۴ مخونه يې درلودل.

هنري والتر بيليو H. W.Belew

بيليو د برتانيا و. د بنګال په انګرېزي پوځ کې يې د سرجن دنده درلوده. نوموړي يو کتاب «A Grammar of Pakhto or Pashto Language» ليکلی دی چې په ۱۸۶۷ز. کې چاپ شوی دی. په ۱۸۶۸ز. کې د ده ليکلی سيند (قاموس) هم چاپ شوی دی. د ده دواړه کتابونه په ۱۹۰۱ز. کې بيا چاپ او خپاره شول.

۴) پروفيسور برنارډ ډورن ((Prof. Barnhard Doran

دا جرمن نژاده څېړونکی د روس په خارکاف نومي ښار کې په ۱۸۲۶ز. کال د ختيځو ژبو پروفيسور وټاکل شو. نهه کاله وروسته په سنټ پيټرزبرګ (په اوسني لينن ګراډ) کې د ختيځ پېژندنې انسټيټوټ استاد شو. په ۱۸۴۳ز. کې د آسيا ټک لرغونتون (موزيم) مشر او په دويم کال د امپريل کتابتون مشر وټاکل شو. ده د قفقازي او خراساني ژبو مهارت ترلاسه کړی و. پر ځينو درسي کتابونو او د پښتو تاريخونو سربېره نوموړي ختيځ پوه په ۱۸۴۵ز. کې يو پښتو روسي سيند (قاموس) او په ۱۸۴۷ز. کې د پښتو ادبياتو غورچاڼ خپور کړی دی.

برنارډ د پښتو ژبې له ګرامر ورهاخوا د اوخار افغاني مؤرخ نعمت الله هروي تاريخ هم ژباړلی دی او پر دې تاريخ يې لمنليکونه او خپلې زياتونې هم ليکلي دي. دغه نامتو ختيځپوه د ژوند تر وروستۍ سلګۍ پورې په سنټ پيټرزبرګ کې و او هملته ومړ. د ده بشپړ نوم برنارډ ډورن (Bernhard Dorn) و.

له برنارډ ډورن مخکې دوه نور شخصيتونه تېر شوي چې هغوی د پښتو ژبې د سيند (قاموس) او ګرامر په ډګر کې کار کړی دی. د دوی دواړو ختيځ پوهانو کتابونه په سنټ پيټرزبرګ (اوسني لينن ګراډ) کې چاپ شوي دي. په دې آثارو کې د پښتو سيند (قاموس) مؤلف ختيځ پوه ګولډن سيټ و.

د ده کتاب په ۱۷۹۱ز. کې چاپ شوی دی. دويم يې کلپراټ و. ده د پښتو ژبې پر ګرامري جوړښت باندې يو کتاب ليکلی دی. ډورن د دغه ګرامر يادونه کړې ده او ورسره يې دا خبره هم کړې ده چې په دې ګرامر کې ډېرې تېروتنې شته دي. د پښتو ګرامر دا اثر په ۱۸۱۰ز. کې چاپ شوی دی.

پوهنیار صلاح الدین قریشی

هویت ملی

چکیده

بررسی هویت ملی یکی از مباحثی با اهمیت تاریخی و جامعه شناسی است. اهمیت تاریخی آن به این جهت است که **اولاً**: این پدیده در فرایند زمان در جامعه شکل گرفته و از رویدادها و تغییر و تحولات تاریخی تأثیر پذیرفته است.

ثانیاً: هر هویتی که امروزه در جامعه و میان گروه‌های اجتماعی مشاهده می‌شود، برگرفته از جریان‌های تاریخی وتکامل بشر در ادوار مختلف است. از نظر جامعه شناختی هویت ملی به این لحاظ اهمیت دارد که یکی از عوامل مهم انسجام اجتماعی و وفاق ملی در هر جامعه تلقی می‌شود. هر اندازه یك ملت از هویت محکم‌تر و منسجم‌تری برخوردار باشد، به همان اندازه در تحکیم پایه‌های همبستگی و وفاق اجتماعی موفق‌تر خواهد بود. هویت ملی ریشه در اعماق تاریخ و فرهنگ یك ملت دارد و با سرشت تك تك افراد یك جامعه درآمیخته است.

هویت چیست؟ هویت ملی چطور شکل می گیرد؟ عناصر و مؤلفه‌های هویت ملی چیست؟ که با روش توصیفی تحلیلی به پاسخ آن خواهیم پرداخت.

از زمانی که تعلیم و تربیه به صورت رایگان و اجباری و همگانی به‌عنوان بخشی از استراتیژی توسعه در بیشتر کشورهای جهان معرفی و اجرا شده است؛ مطالعه و بررسی مفهوم هویت ملی همواره در علوم مختلف مهم و مورد تأکید بوده و می‌باشد. علاوه بر آن، امروزه موضوع هویت ملی، در حوزه روشنفکری، مطبوعات، رسانه‌های صوتی و تصویری یك امر مهم و قابل توجه می باشد.

کلید واژه: هویت ملی، نمادهای ملی، تعلیم و تربیه، تدریس

مقدمه

برای تمام ملت های جهان، هویت ملی از اهمیت خاصی برخوردار است. در واقع، هویت ملی برای یک ملت، به منزله روح برای بدن است که فقدان آن به منزله مرگ خواهد بود. هویت ملی، هم عامل همبستگی و شکل گیری روح جمعی در یک ملت و هم وجه مشخصه و معرفه آن در میان ملل دیگر است. در واقع، قوام و دوام زندگی توأم با عزت و آزادی یک ملت، به هویت ملی آن در معنای عام و گسترده بستگی دارد. هویت ملی ریشه در اعماق تاریخ و فرهنگ یک ملت دارد و با سرشت تک‌تک افراد یک جامعه در آمیخته است. این مسئله خاص یک ملت نیست، بلکه همه‌ای ملت‌های بزرگ و صاحب تمدن چنین هستند. حتی در مواردی هم که سرزمینی خود را از دست داده و آواره شده اند؛

همچنان هویت جمعی و ملی خود را حفظ کرده و بعدها بر مدار و محور آن خود را بازیافته است. تاریخ نقش حساس در هویت یک ملت دارد. ریشه‌های هویت یک ملت در تاریخ آن است و هویت ملی مانند ساقه‌ای است که همه اجزای فرهنگی یک ملت بر اساس آن وحدت می‌یابند. تاریخ نشان می‌دهد که چگونه سرگذشت مشترک برای همه ما وجود داشته است. هر ورقی از تاریخ پرفراز و نشیب این سرزمین و هر خشت از آثار باستانی و تاریخی آن و هر بیت از اشعار شعرای نامدار آن (چه پشتو و دری ...) برای ما به منزله گنج‌های پرارزشی است. آن جا که دین، خاک، فرهنگ انسانیت در خطر قرار می‌گیرد، همگان آستین همت بالا می زنند و کمر خدمت می بندند.

هویت ملی، زاده، عصر جدید است که ابتدا در اروپا سر برآورد. در میان مفاهیم علوم اجتماعی، هویت ملی ساخته نیمه دوم قرن بیستم است. هویت ملی یک پدیده سیاسی و اجتماعی جدید و ناشی از شکل گیری پدیده‌ای به نام ملت است.

مفهوم هویت ملی (National identity)

مطالعه و بررسی مفهوم هویت ملی همواره در علوم مختلف مهم و مورد تأکید بوده و می باشد. علاوه بر آن ، امروزه موضوع هویت ملی، در حوزه روشنفکری، مطبوعات، رسانه های صوتی و تصویری یك امر مهم و قابل توجه می‌باشد. در ابتدای بحث به چند مورد از تعاریفی که از سوی صاحب نظران این حوزه در مورد هویت ملی ارائه شده است؛ اشاره می شود:

هویت ملی به معنای احساس تعلق و وفاداری به عناصر و نمادهای مشترك در اجتماع ملی (جامعه کل) و در میان مرزهای تعریف شده سیاسی است. هویت ملی عبارت است از « مجموعه ویژگی ها، وابستگی ها و پیوندهای جغرافیایی یا تاریخی، فرهنگی، حماسی و قومی که زندگی انسان را در برمی گیرد و عضو جامعه به آن می بالد و افتخار می کند.

هویت ملی عالی ترین سطح هویت است؛ که بر تعهد و وابستگی افراد جامعه دلالت می کند. به عبارت دیگر هویت ملی به معنای شناسایی و شناساندن است؛ یعنی انسان خود را در برابر دیگری شناسایی می کند و بر همین اساس خود را به دیگران می شناساند.

هویت ملی از نظر جامعه شناسی به مثابه نوعی احساس تعهد و تعلق عاطفی نسبت به مجموعه‌های از مشترکات ملی جامعه است که موجب وحدت و انسجام می‌شود و دارای ابعاد مختلف خرده فرهنگ ملی ، دینی جامعه‌ای و انسانی است و ویژگی اصلی آن قابلیت انعطاف اجزاء آن و بومی بودن ابعاد تشکیل دهنده آن می باشد.

«**پول**» Poole هویت ملی را زیر بنای تمامی هویت ها می دانند. بدین معنا که انواع هویت های دیگر، در چارچوب هویت ملی شکل می گیرد و معنا پیدا می کند . برای مثال شکل گیری هویت فردی، پدیده‌ای است که کاملاً تحت نفوذ هویت ملی قرار دارد.

امروزه مشروع ترین سطح هویت، در تمام نظام های اجتماعی ، هویت ملی است. آنتونی اسمیت برجسته ترین نظریه پرداز ناسیونالیسم، هویت ملی را باز تولید و با تفسیر پایدار ارزش‌ها، نماد ا، خاطرات، افسانه‌ها و رفتارها می‌داند که عناصر تمایز بخش هر ملت است.

برخی از تعاریف هویت ملی بر عناصر یك پارچه کننده واحد سیاسی مستقل تأکید دارند و آن را مجموعه‌ای از گرایشات و نگرش های مثبت به عوامل و عناصر و الگوهای هویت

بخش و یک پارچه کننده در سطح یک کشور به عنوان یک واحد سیاسی تعریف میکنند. برخی دیگر به جنبه روانی آن تأکید دارند . عده های نیز مشترکات ملی و دلبستگی بدان را عنصر اصلی تعریف هویت ملی دانسته اند و آن را به عنوان مجموعه های از ویژگی ها و وابستگی ها و پیوندهای جغرافیایی ، تاریخی و فرهنگی، اجتماعی و قومی که زندگی انسانی را دربر می گیرد و عضو جامعه به آن می بالد و افتخار می کند ، تعریف می کنند .

عناصر و مؤلفه‌های هویت ملی

با توجه به تعاریفی که از هویت ملی ارائه شد؛ در این قسمت مؤلفه‌های هویت ملی را مورد بررسی قرار می دهیم. شناخت این مؤلفه‌ها به ما کمك می کنند تا عناصر اصلی احساس مشترك داشتن، را بشناسیم و برای افزایش انسجام اجتماعی به تقویت آنان بپردازیم.

برخی از اندیشمندان سنتی، در علوم سیاسی، اجتماعی و جغرافیا، عنصر ویژه های از عناصر تشکیل دهنده هویت ملی را اصل دانسته اند. در جغرافیا، «سرزمین مشترك» و «تاریخ مشترك» اصل تلقی می گردد؛ و در علوم اجتماعی، «زبان مشترك » و « دین مشترك » ؛ و در علوم سیاسی بر«ساختار سیاسی مشترك» و «ملت و ملیت» تکیه و تأکید می گردد . در حالی که «هویت ملی » پدیده‌ای است مرکب از همه این عناصر و عناصر دیگر، همانند زبان، هنر، آداب و رسوم. به تعبیر دیگر، کسانی که با هم در سرزمین واحد زندگی کرده‌اند، با هم احساس خوشبختی و شادمانی داشته‌اند، و با هم رنج برده اند و دارای تجارب یك سان و اهداف و آرمان های مشترك هستند، در واقع این همان چیزی است که می توان از آن تحت عنوان «هویت ملی» یاد کرد.

برخی از صاحب نظران، بر عنصر «اراده با هم زیستن در طول تاریخ» تکیه کرده اند؛ یعنی آنچه مردم را در طول تاریخ در رنج و شادی و جنگ و صلح با هم شریك کرده و در کنار هم قرار داده اند و از طریق یك سرنوشت مشترك تاریخی به آنان هویت خاصی بخشیده است، دین و اراده با هم زیستن آنان بوده است.

مهم ترین عناصر و نمادهای ملی که سبب شناسایي و تمایز می شوند، عبارتند از: سرزمین، دین، آئین، آداب و مناسك، تاریخ، زبان و ادبیات، مردم و دولت. در درون یك اجتماع ملی میزان تعلق و وفاداری اعضا به هر یك از عناصر و نمادهای مذکور، شدت احساس هویت ملی آنها را مشخص می سازد. در هویت ملی، بر وفاداری به دولت ملی، زبان، تاریخ و دین مشترك تأکید می شود.

«رزازی فر» عناصر تشکیل دهنده هویت ملی را چنین بر می شمارد:

- ارزش‌های ملی: میزان تعهد و دلبستگی به سرزمین، ارزش های ملی، سنت های ملی، استقلال کشور، تاریخ کشور، پرچم، آثار ملی، مشاهیر ملی و رهبران سیاسی.
- ارزش‌های انسانی: همیاری به نیازمندان و احساس همبستگی با سایر ملل.
- ارزش‌های جامعه ای: احساس همبستگی با جامعه و رعایت مقررات اجتماعی.
- ارزش‌های دینی: پایبندی به فرامین دینی و شرکت در مراسم دینی.

هویت ملی یك جامعه با توجه به نمادهایی مانند: نقشه، پرچم، سرود ملی، نوع لباس و داستان ها که همه جزء فرهنگ جامعه هستند، مشخص می شود. نماد یك علامتی است که بیانگر معنی می باشد.

به هرحال، تجزیه و تحلیل هویت ملی با پیچیدگی و ابهام مواجه است؛ و این ابهام و

پیچیدگی هم ناشی از مؤلفه‌ها و عناصر تشکیل دهنده هویت ملی است. سرزمین، نژاد، زبان، مذهب، سنت ها، تمدن، خاطرات تاریخی، اشتراك منافع، مقتضیات جغرافیایی، آمال ها و آرزوهای مشترك، هر یك عواملی هستند که نمی توان نسبت به آنها بی اعتنا بود و از اینرو، هر کشوری به اقتضای شرایط سیاسی، جغرافیایی و بافت اجتماعی خویش، بر عنصر یا عناصری از آن، تأکید داشته است. در عین حال هیچ یك از آنها به تنهایی، نمی تواند، تفسیر نهایی و عنصر اصلی هویت ملی باشد. اما می توان برخی از این عناصر را به عنوان مؤلفه های مهم تر هویت ملی، در اولویت قرار داد. نظیر دین مشترك، سرزمین مشترك، تاریخ مشترك و فرهنگ یا میراث فرهنگی مشترك.

در مجموع می توان گفت که، هویت ملی یك مفهوم اجتماعی پیچیده بوده و دارای بار عاطفی سنگینی است، ریشه در تجربه‌ها و تصورات جمعی دارد، رشد پیدا می کند، تغییر می یابد و معانی گوناگون پیدا می کند. هویت ملی می تواند سازنده باشد. زمانی که در حد معمول و معتدل است باعث اعتلای همیاری و فرهنگ می شود.

کار ویژه های هویت ملی

هویت ملی، کار ویژه های متعددی دارد که در ادامه به اختصار به دو کار ویژه مهم آن اشاره می گردد.

- همبستگی ملی

در جوامع در حال توسعه و نوسازی که با تغییر و تحول اجتماعی همراه هستند، طبعاً شکاف‌های اجتماعی فعال بوده و فرایند توسعه را با چالش مواجه می‌سازد. حال برای حل و رفع چالش‌های ناشی از این گسست‌ها در سطح ملی، چه باید کرد؟ و به چه ابزاری باید توسل جست تا از یك سو، حس همبستگی ملی را تقویت نموده و تمام گروه های اجتماعی را در برابر تهدیدها یک پارچه و متحد سازد و از سوی دیگر، روند توسعه و نوسازی را کند یا مختل نسازد؟ این ابزار و راه حل، در شرایط کنونی، چیزی نیست جز هویت ملی که با بهره گیری از شاخصه‌های نمادین آن هم چون دین مشترك، تاریخ مشترك، منافع مشترك، سرزمین مشترك می‌توان به همبستگی ملی مدد رساند؛ یعنی با مجتمع ساختن اجزا و واحدهای کوچك جامعه تحت عنوان یك کل، تمام نیرو و توان اجزای پراکنده را متحد و متمرکز ساخته و با همکاری آحاد جامعه، گسست‌ها و بحران‌های حاصل از مرحله گذار را حل و فصل کرد. بنابراین، هویت ملی با توجه به نقش مؤثر و تعیین کننده که امروزه در عرصه‌های مختلف اجتماعی دارد، از مفاهیم اساسی و مشروعیت بخش نظم سیاسی اجتماعی است که همبستگی ملی و انسجام نظام سیاسی را در پی دارد.

- جهت دهی به زندگی سیاسی و اجتماعی

کار ویژه های دیگر هویت ملی، علاوه بر ایجاد انسجام و همبستگی آحاد جامعه، جهت دهی و تعیین مسیر و هدف افراد جامعه است. نظام سیاسی جوامع امروزی، معمولاً با تکیه بر هویت ملی، نظام ارزشی مورد نظر خود را با آموزش و تبلیغ از طریق رسانه های جمعی به افراد جامعه القا می کند و بر پایه هویت ملی، افراد و گروه های پراکنده اجتماعی را به سوی هدف مشترك، متحد و منسجم ساخته و جهت می‌دهد. اما در واقع، این اتحاد و همبستگی ملی، بدون جهت دهی بر پایه هویت ملی دشوار یا امکان پذیر نیست؛ زیرا که اتحاد و همبستگی ملی ناگزیر باید بر محور «هدف مشترك» بنا گردد و بدون هدف مشترك نمی‌توان انسجام و همبستگی اعضای یك گروه

قومی یا ملی را تأمین و تبیین کرد.

نتیجه گیری

یکی از مهم ترین اولویت‌های حکومت، حفظ تمامیت ارضی کشور است. حکومت‌ها این وظیفه را با تمام ابزارهایی که در دست دارند، انجام می‌دهند حفظ هویت (هویت ملی) یکی از این موارد است.

تاریخ چند هزار ساله این سرزمین و افتخارات علمی، ادبی، هنری، دینی و تمدنی کشورها، عامل بسیار تعیین کننده و مهمی در شکل گیری هویت ملی ماست. باید نسبت به غنای علمی و پیشرفت تحقیقی آن کوشید.

تأکید بر هویت ملی و توجه خاص به تاریخ در این زمینه اهمیت ویژه‌ای دارد و معلمان تاریخ که با کودکان و جوانان سر و کار دارند، وظیفه‌ای بسیار سنگینی در این زمینه به عهده دارند.

بی تردید تعلیم و تربیه با استفاده از ابزارهای مختلف شامل فضای آموزشی، معلمان و کتاب های درسی، نهاد بسیار تأثیر گذاری در القای هویت ملی شاگردان و شکل دادن بدان است و از این راه، قادر به تحکیم زمینه های وحدت ملی در جامعه می‌باشد. تعلیم و تربیه در کشور ما که با حضور هزارها شاگرد یکی از زیر بنایی ترین نهادهای کشور است، باید با نگاهی عمیق و سیستمی به پرورش جوانان بپردازد؛ تا آنها تعلق و عشق به میهن و زندگی افتخار آمیز در آن را نزد خود تقویت کنند. بنابر این لازم است تا بسترهای توجه به ابعاد متنوع هویت ملی و زمینه‌های رشد همه جانبه شاگردان را فراهم کنند. از این رو، دست اندر کاران تعلیم و تربیه کشورما باید با دقت نظر و با استفاده بیش‌تر از نظرات کارشناسان حوزه تعلیم و تربیت به تألیف محتوای کتاب‌های درسی پرورانده. و توجه به عناصر و مؤلفه‌های هویت ملی را در کتاب‌های درسی بیش‌تر مورد توجه قرار دهند.

در حوزه تعلیم و تربیه علاوه بر کتب درسی و نوع برنامه ریزی دست اندرکاران تعلیم و تربیه، چگونگی تدریس معلمان محترم نیز می‌تواند نقش بسیار مؤثری در تقویت هویت ملی در بین شاگردان داشته باشد. معلمان محترم به خصوص معلمین بخش اجتماعیات با روش تدریس مناسب و فعال خود می‌توانند بخشی از وقت تدریس خود را به بیان داستان‌ها و زندگی اسطوره‌های ملی اختصاص دهند. قطعاً این امر باعث تقویت روحیه اسلامی و ملی در شاگردان می‌شود و علاوه بر آن با شناساندن شخصیت‌های برجسته ملی ضمن آشنایی بیش‌تر شاگردان با مفاخر و بزرگان و اندیشمندان افغانی، روحیه اعتماد به نفس نیز در شاگردان تقویت می‌شود.

منابع مأخذ

١- اشرف، احمد، بحران هویت ملی، انتشارات موسسه تحقیقات علوم انسانی، (١٣٨٣).
٢- جنگیز، دیچارد، هویت اجتماعی، ترجمه تورج احمدی، انتشارات شیرازه، (١٣٨١).
٣- حاجیانی، ابراهیم، تحلیل جامعه شناختی هویت ملی، انتشارات فصلنامه مطالعات ملی، (١٣٧٩).
٤- کوش، دنی، مفهوم فرهنگ در علوم اجتماعی، ترجمه فریدون وحیدا، انتشارات سروش، (١٣٨١).
٥- عبدی، عطاءالله و لطفی، مریم، جایگاه هویت ملی در کتب درسی تعلیم و تربیه مورد مطالعه، انتشارات فصلنامه مطالعات ملی، (١٣٩٠).

لیکوال: جاوید «آفتاب»

د خاطر اپریدي

د کلیاتو تدوین ته کتنه

خاطر اپریدی چې اصلي نوم يې مصري خان وو، د اکبر خان زوی دی او په ۱۹۲۹م. کال کې د پښتونخوا په خیبر کلي کې زیږېدلی دی. کوچنی ماشوم و چې د پلار له سیوري بې برخې شو او پالنه يې تره «حضرت خان» او نیکه «دوست خان» ته ور پاتې شوه. نوموړي زده‌کړې نه وې کړې، لومړی يې کارګري او وروسته يې سوداګري خپله کړه. اپریدی د پښتو معاصري دوري غزلبول شاعر دی، خو شعري پختګی ته په رسېدو سره د نري رنځ (توبرکلوز) له امله د ۱۹۶۸م کال د اګست په ۲۴مه وفات شو.

د خاطر اپریدي کلیات نیاز امین او نیاز اپریدي په ۱۹۹۸م کال کې ترتیب، تدوین او په ۲۰۰۴م کال کې د پېښور یونیورسیټي بک ایجنسی له‌خوا په ۶۰۳ مخونو کې چاپ شوی دی.

دغه کلیات د خاطر د اصلي قلمي نسخي له مخې چې د هغه زوی جاوید اپریدي، نیاز اپریدي ته سپارلې وه، ترتیب شوی دی. نیاز اپریدی د خاطر کلیوال او نږدې ملګری وو، خپله هم شاعر وو او د خاطر له شاعری سره تر بل هر چا ډېر بلد او مینه‌وال يې و، نوموړی هم د خیبر سیمې مشهور شاعر تېر شوی او خپل کلیات هم لري.

د اپریدي د کتاب په پیل کې د حمزه شینواري لنډه تبصره راغلې ده، یاده تبصره په ۱۹۸۷م کال کې؛ یعنې د خاطر له مرګه ۱۹ کاله وروسته او د کتاب له تدوینه ۱۱ کاله مخکې لیکل شوې ده.

وروسته په ترتیب سره د خاطر د استاد «لعل زاده ناظر شینواري»، ډاکټر راج ولي شاه خټک، مراد شینواري، قیوم کوثر اپریدي او سلمي شاهین لیکنې او د جاوید خان اپریدي او د کلیاتو د مدون نیاز امین نیاز سریزې راغلې دي.

لعل زاده ناظر شینواری د خاطر استاد او د شعرونو سموونکی وو، خاطر لومړنی زده‌کړې هم له دغه استاده کړې دي. ناظر وايي: «په خاطر کې د پوهې ډېر صلاحیت وو، زما په قابل ذکر شاګردانو کې خاطر زما اول شاګرد دی». (کلیات: ۷مخ)

د خاطر د دغه کلیات له چاپېدو مخکې هم ځینو لیکوالو د هغه دیوانونه او منتخب

اشعار چاپ کړي دي؛ لکه «منزلونه» بريالي باجوړي، «ديوان خاطر» مقدرشاه او فضل ربي قيس، «ديوان خاطر» شېرشاه او نور. ناظر شينواري، جاويد اپريدي او د کتاب مدون په خپلو ليکنو کې دا ټول دېوانونه نيمګړي بللي او وايي چې په يادو دېوانونو کې د ځينو نورو شاعرانو غزلونه خاطر ته منسوب شوي دي او د ځينو نيمګړو غزلونو بيتونه، وروسته دوی خپله بشپړ کړي دي.

د اورنګزيب اختيار اپريدي غزل:

لېونی ټول مې ولې نه تخنوي
زړه کې مې څه دي چې مې زړه تخنوي
(کليات:۴۷مخ)

دغه پورته يادې غزلې خاطر اپريدي ته منسوب شوې دي، چې د هغه نه دي.

همداسې د مقدر شاه په غوښتنه د غزل د تکميل لپاره دا مقطع نيازالدين نياز ليکلې ده:

مرګ او بېلتون دواړه جوړه راغلي
خاطره دا واخلم که دا واخلم
(کليات،۴۷مخ)

خو دا پورته بيت د دې کليات مدون هم د غزل په مقطع کې همداسې راوړی دی او دغه راز د ځينو نورو شعرونو يادونه يې هم کړې ده. مدون وايي: «کله چې د خاطر اپريدي اصلي قلمي نسخه لاس ته راغله، نو پوه شوم چې نه يوازې زما ترتيب کړې نسخه خومره نيمګړې ده، بلکې چاپ شوي کتابونه يې هم ډېر زيات نيمګړي او نامکمل دي.»
(کليات: ۴۴مخ)

مدون په سريزه کې د شاعر پر سبک، ژوند، د ليکدود تشريح، منځ پانګې او د متن څېړنې مېتود په اړه څه نه دي ويلي. نوموړی د شاعر هممهالي او نږدې ملګری و، بايد په سريزه کې يې د شاعر د ژوند، د هغه د شاعرۍ او نورو لازمو اړخونو په اړه بشپړه معلومات راوړي وای. د خاطر نور بازاري دېوانونه يې هم بايد له اصلي نسخې سره پرتله کړي وای، ښايي ځينې داسې شعرونه يې په کې پيدا کړي وای چې په اصلي نسخه کې نه وو يا به يې سمه بڼه په کې موندلې وای.

که څه هم د دغه کليات په سريزه کې پورته ياد موارد نه دي راوړل شوي، خو بيا هم ښکاري چې تدوين يې په زيار او د متن څېړنې ميتودولوژۍ د ځينو اصولو په رعايت سره شوی، په ځينو شعرونو کې د کمي يا زياتي او شک په صورت کې له کليم الله شينواري او اسلم تأثير شينواري سره سلا مشوره شوې او د هغوی نظر يې اخيستی دی. مدون د خپل زيار او دقت په اړه وايي: «دخاطر د لاس ليک قلمي نسخې د بيا را نقل کولو په وخت چې زه او عنايت الله اپريدي (د خاطر کليوال) د کوم کړاو سره مخامخ شولو، د هغې اندازه به لوستونکو ته هله ښکاره شي چې دا نسخه په خپله وګوري؛ ځکه چې په دې کې دومره زړې او ضعيفې ورځې پرچې هم وې چې لوستل يې ډېر ګران وو او بل دا چې د خاطر د ليک يعنې املا سره آشنا کېدل او د هغې نه صحيح مفهوم اخذ کول هم يوه مسئله وه. د دې په نقل کولو کې

موږ لـه انتهايي زيـات احتيـاط نـه کار اخيستی دی». (کليـات: ۴۵مـخ)

مـدون يـوازې پـر دې قلمـي نسـخه بسـنه نـه ده کـړې، بلکې پـر دې سـربېره يـې نـوره پلټنـه هـم لـه خلکـو کـړې ده چې پـه پايله کې ډاکټـر زبير حسـرت د خاطـر څـو غزلونـه ورسـپارلي چـې د مـدون پـه وينـا، پـه دې غزلونـو کـې يـوازې يـو غـزل لـه موږ سره پـه مسـوده کـې نـه وو چـې هغـه مـو هـم ور زيـات کـړ.

مـدون لـه ډېرې څېړنـې وروسـته اعتـراف کـوي او وايـي: «مـوږ د خپلـو مصروفياتـو لـه املـه د کتابتونونـو زوږ ريـکارډ ونـه شـو کتلـی، نـو کـه اوس هـم چـا سره پـه زړو رسـالو کـې د خاطـر داسـې کلام موجـود وي چـې هغـه پـه دې کلياتـو کـې نـه وي، هيلـه ده لـه مـوږ سره يـې شريک کـړي.» (کليات:۴۸مـخ)

لـه سريزې وروسـته د کتـاب پـه پيـل کـې نعتيـه کلام راغلـی، ورپسـې غوښـنه برخـه يـې تـول غزلونـه دي، پـه منـځ - منـځ کـې لوبـه او چاربيتي هـم راغلـي، لـه ۵۵۷ نـه تـر ۵۹۰ مـخ پـوري نظمونـه دي، هـر نظـم يـې عنـوان لـري چـې ډېـر يـې حماسـي دي. دغـه راز بيـا تـر ۶۰۱ مـخ پـوري قطعـې او پـه پـای کـې ۴۲ لنـډۍ راغلـې دي. لغـوي وييانګـه نـه لـري، خـو د سـختو، سـيمه‌ييزو يـا لهجـوي کلمـو معنـاوې پـه لمـن ليـک کـې تشـريح شـوې دي. نـور اقتباسـات، حاشـيې، اختصـاري نخښـې او تعلقـات نـه لـري، انشـاء يـې د کليـم اللـه شـينواري لـه‌خـوا پـه پېښـوري معاصـر ليکـدود اړول شـوې، خـو پـه هېـڅ ځـای کـې د ليکـوال د اصلـي ليکـدود يادونـه نـه ده شـوې او د «خاطـر اپريـدي کليات» نـوم هـم ورتـه کليـم اللـه شـينواري ټاکلـی دی.

د يـو نيـم بيـت پـه منـځ کـې پـر ځينـو کلمـو چـې مـدون نـه دی پـوه شـوی، هغـه يـې خالـي پرېښـې، يعنـې لـه ځانـه يـې بيـت نـه دی بشـپړ کـړی چـې دا د يـو ښـه څېړونکـي ځانګړنـه ځکـه ده چـې بـل چـا تـه يـې د کار کولـو لاره پرېښـې ده؛ لکـه دا بيـت:

پـه غـــرور يـــې.......... پروا نشته
تا ته هسـې زما ښکاري غرځنې زړه
(کليات،۷۸مخ)

او ځينـې بيتونـه د شـاعر پـه چـاپ شـوو نـورو ټولګـو کـې د ځينـو الفاظـو پـه بدلـون سره ناسـم ويـل او ليـکل شـوي چـې د نمونـې پـه ډول لانـدې بيـت پـه دې کليـات کـې داسـې دی:

له واره مې نرۍ شـو زړه همزولو مه خاندئ
خـــاطــــر چې غرېــو نيـولـې په ژړا را وکتـل
(کليات،۵۵۳مخ)

او ناسم ډول يې داسې مشهور شوی:
يو دم مې زړه نرۍ شـو همځولو خاندئ مه
خـــاطــــر چې غرېــو نيولې په ژړا را وکتـل

کـه چېـرې د غزلـو او نظمونـو برخـې سره جـلا جـلا پـه ترتيـب سره راوړل شـوې وای، يعنـې لومـړی غزلـې د الفبـاء پـه ترتيـب راغلـې وای او ورپسـې نظمونـه؛ نـو لوسـتونکو تـه بـه د خپلـې خوښـې غـزل يـا نظـم پيـدا کـول آسـانه وای. بلـه دا چـې کـه پـه پيـل کـې يـې ليکلـړ يـا فهرسـت هـم راوړل شـوی وای، ښـه بـه وو، نـور کتـاب پـه

ټوله کې د وخت د مروج او نسبي ليکدود او انشاء له مخې د يادونې وړ ستونزې نه لري، د کتابت او مسودې د بيا کتنې په برخه کې ښاغلي اسلم تأثير اپريدي ډېر کار کړی، د ځينو شعرونو په پای کې د شعر د ليکلو وخت نېټه هم راغلې ده.

ښايي دا د مدون د تدوين او ترتيب لومړۍ تجربه وي؛ ځکه يې ښکاره د تدوين له کوم ځانګړي مېتوده کار نه دی اخيستی، ده له اصلي نسخې پرته د خپلو ځانګړو يادښتونو او ځينو شعرونو په اړه د نورو ليکوالو او شاعرانو نظرونه هم اخيستي دي؛ نو ويلی شم چې نوموړي له نورو تدوين شوو آثارو په الهام سره د څېړنې له دوديز مېتوده کار اخيستی دی، خو د ده تر سره کړي کار ته په کتو څرګندېږي چې د دغه متن په تدوين کې يې په دقت او امانت ساتنه کې تر خپل وس پوره هڅه کړې ده.

هيله ده په راتلونکې کې هغه ځينې نيګړتياوې چې خپله مدون هم پرې اعتراف کړی، تصحيح شي.

د کاکل په خطا بند د مخ کتاب کړه
ما خاطر په تا سپارلی زه به مر يم
خاطر

ماخذ:

مصري خان خاطر آفريدي، د خاطر کليات، ترتيب او تدوين: نياز امين نياز، ۲۰۰۴م. پښتو اکيډيمي، پېښور يونيورستي.

پوهیالی محمد قیس عصمتی

نقش تعلیم و تربیه در رشد اقتصادی

چکیده: سرمایه‌انسانی برعلاوه سرمایه فزیکی در رشد اقتصادی از نیاز های اساسی به شمار می رود که سرمایه انسانی می تواند باعث افزایش بهره‌وری نیروی کار شود. و به اساس آن یکی از مجرا های تأثیر گذار بر رشد اقتصادی تعلیم و تربیه نیروی انسانی می باشد. اینکه جوامع چگونه پیشرفت می کنند و پیشرفت چی تأثیرات بالای جامعه می گذارد و تعلیم و تربیه در آن چی نقش دارد؟ تعلیم و تربیه هم در انکشاف و پیشرفت اقتصاد کشور تأثیر دارد. تأثیر اقتصاد بالای تعلیم و تربیه از چند لحاظ قابل درک است؟

تعلیم و تربیه بدون اقتصاد سالم ولازم امکان پذیر نیست و هرگونه هدف درست آموزش بدون پشتیبانی اقتصادی در نیمه راه یا اول راه متوقف می شود و نتیجه مطلوب و مثبت بدست نخواهد داد و همچنان از سوی دیگر تعلیم و تربیه یکی از محور های اصلی رشد اقتصادی است و لازم است تا به آن توجه جدی صورت گیرد چون میتواند عامل تأثیر گذار در فرایند رشد و توسعه اقتصادی تلقی شود.

کلمات کلیدی: تعلیم، تربیه، رشد اقتصادی، سرمایه انسانی

میتود تحقیق: در این تحقیق از میتود کتابخانه‌ای استفاده به عمل آمده است.

هدف تحقیق: با توجه به اینکه تعلیم و تربیه یکی از محور های اصلی رشد اقتصادی بوده و برای توسعه سایر بخش های اقتصادی ضروری می‌باشد. در همین راستا هدف این مقاله بررسی نقش تعلیم و تربیه در رشد اقتصادی می‌باشد. چون سرمایه انسانی به‌عنوان یکی از مهمترین عوامل تولید بوده که تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر رشد تولید و اقتصاد کشورها دارد.

مقدمه: سرمایه انسانی عاملی مهم در رشد اقتصادی مدرن است. رشد اقتصادی تنها بستگی به اندازه و میزان نیروی انسانی ندارد؛ بلکه به کارایی آن نیز بستگی دارد. بهبود در کیفیت نیروی انسانی موجب می‌شود که از یک طرف عامل کار، ماهر تر، کارآزموده تر و تواناتر و مولدتر عمل

کند. بدین ترتیب، مشاهده می‌شود که گسترش کارایی و بهره‌وری درهر دو عامل تولید، ناشی از تعلیم و تربیه و پیشرفت دانش فنی است. در اوایل دهه (۱۹۶۰) مفهوم سرمایه انسانی وارد ادبیات اقتصاد شد. شولتز و پیروانش (۱۹۶۱) در قالب نظریه سرمایه انسانی بر این نکته تأکید داشته اند ((نقش بهبود کیفیت نیروی کار که از طریق سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی حاصل می‌شود به عنوان یکی از عوامل تعیین کننده رشد در تحلیل‌های سنتی عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی فراموش شده است)) بر این اساس سرمایه گذاری در سرمایه‌های انسانی به معنی مخارج انجام شده در طرح‌های اجتماعی مانند ارتقای سطح تعلیم و تربیه، صحت و خدمات اجتماعی است.

مفهوم رشد اقتصادی:

مفهوم رشد اقتصادی برخلاف توسعه که جوانب پیچیده و ابهام آمیزی را در تعریف خود دارد، با دشوای چندانی روبرو نیست و اختلاف در تفسیر این اصطلاح نسبتاً زیاد نمی‌باشد.

واژه رشد اصولاً از زیست شناسی به اقتصاد آمده است، چنانچه وقتی می گوییم رشد کودک طبیعی است یعنی تغییرات وزن و قد کودک نسبت به سن او مناسبت است. در بحث از رشد نکته‌ای که باید مورد توجه قرار گیرد، مساله ماهیت رشد اقتصادی است و بر این مناسبت رشد اقتصادی را به رشد اقتصادی درونزا و رشد اقتصادی برونزا تقسیم نمودند که قرار آتی بیان شده است.

الف) رشد درونزا: منظور از رشد اقتصادی درون زا رشدی است که حاصل عملکرد داخلی نظام اقتصادی می‌باشد. این نوع رشد با انجام عملیات اقتصادی پیچیده‌ای به دست می آید و حاصل سعی و تلاش اقتصادی و صنعتی یک جامعه است. وجود چنین رشدی در جامعه حکایت از پیشرفت و ترقی اقتصادی جامعه دارد.

ب) رشد بیرونزا: منظور از رشد اقتصادی برونزا، رشدی است که ناشی از عواملی غیر از عملکرد اقتصادی است و یا به عبارت دیگر در حصول آن نیاز به عملیات اقتصادی پیچیده‌ای نیست.

و اما رشد اقتصادی عبارت از افزایش تولید و درآمد ملی در یک مدت زمان کوتاه (مثلاً یک سال) را در برمی گیرد به این اساس می توان گفت که رشد اقتصادی به تغییرات کمی تولید و درآمد ملی اشاره دارد در حالی که انکشاف اقتصادی فراتر از آن رفته و تغییرات کیفی را نیز شامل می شود؛ لذا می توان گفت که انکشاف اقتصادی دربرگیرنده مواد بیش از رشد اقتصادی است.

انکشاف اقتصادی: انکشاف اقتصادی عبارت از رشد مداوم اقتصادی یک جامعه، و بهبود وضعیت رفاهی افراد جامعه که در برگیرنده دگرگونی و تحول در تمام بخش های اقتصادی می باشد و یا به عبارت دیگر انکشاف اقتصادی نه تنها به معنی افزایش تولید و عاید ملی در دراز مدت است بلکه تغییرات از قبیل تغییرات

در ساختار تولید، تغییرات در سطح تعلیم و تربیه، تغییرات در تکنالوژی تولید، تغییرات در طرز تفکر اجتماعی و فرهنگی جامعه، را نیز در بر می گیرد. لذا گفته می توانیم که انکشاف اقتصادی در برگیرنده موارد بیش از رشد اقتصادی است و بدین ترتیب انکشاف اقتصادی غیر از تغیرات کمی شامل دگرگونی های کیفی و ساختاری نیز می باشد.

مشخصات رشد و انکشاف اقتصادی

در ادبیات علوم اجتماعی بخصوص در اقتصاد گرچه پیشرفت جوامع یک بخش مهم بوده است اما اینکه جوامع چگونه پیشرفت می کنند و پیشرفت چی تأثیرات بالای جامعه میگذارد و تعلیم و تربیه در آن چی نقش دارد که به حیث یک انگیزه در اقتصاد بوده است، این بحث از آنجا ناشی می شود که اولاً مردم هر جامعه تحول در زنده گی خود را به عنوان معیار در جهت پیشرفت تلفیق می کنند و ثانیاً باید بدانیم که آیا پیشرفت کرده است یا خیر؟ درصورتی که پیشرفت کرده باید بدانیم که تحت تأثیر چی عوامل بوده است. گرچه پیشرفت موضوع مباحثه رشد و انکشاف است که با تدوین معیارهای برای رشد و انکشاف، کشور های مختلف را از نظر درجه رشد با یک دیگر مورد مقایسه قرار می دهد.

اگر به زنده گی انسانها نگاه کنیم آنرا مورد بحث و بررسی قرار دهیم به خوبی می دانیم سیر زنده گی انسانها در تحول و دگرگونی است تغییرات در زنده گی تک تک مردم وابسته به تغییرات جامعهء است. تحولات سیاسی، اقتصادی، فنی، تعلیمی و تربیتی، تغییرات فرهنگی، نوآوری های صنعتی و غیره باعث تغییرات و تحولات اقتصادی و اجتماعی در جوامع می‌شود. مشخصات رشد و انکشاف صنعتی در کشور های روبه انکشاف را می توان قرار ذیل خلاصه نمود.

کشورهای در حال انکشاف متکی به صدور مواد خام هستند، با افزایش و کاهش تولیدات که معمولاً اهمیت کمی و کیفی برای این کشورها ندارند ویا افزایش و کاهش قیمت آنها، درامد ملی را سریعاً افزایش و یا کاهش میدهد در حالیکه افزایش ناشی از بهبود شرایط اقتصادی آن جامعه نیست.

درامد ملی به عنوان معیار رشد جامعه در نظر گرفته می شود در حالی که مهمترین مسئله این است که این درآمد در کدام بخش ایجاد شده و به چی کسی تعلق گرفته است، بنابراین مسئله توزیع درامد نامشخص می‌ماند.

رشد و انکشاف، سطح تعلیم و تربیه در کشورها یک سان نیست بنابر این نمی‌توان از درامد ملی به عنوان شاخص واحد برای بررسی درجه رشد و انکشاف اقتصادی استفاده نمود.

از آنجایی که درامد ملی عمدتاً با معاملات پولی مورد محاسبه قرار می گیرد. ناگزیر بسیاری از معاملات غیر پولی را حذف نمود. در کشور های روبه انکشاف بخشی وسیع از جامعه تحت مناسبات اقتصادی

معیشتی قرار دارد.
برای حساب درامد ملی تولید کالاها وخدمات بیشتری مورد محاسبه قرار می گیرد از بخش تولیدات صنعتی و زراعتی گرفته تا تولیدات خدمات، ولی در جامعه نیاز معینه ارایه خدمات یک سان نیست.
از نظر افزایش خدمات که موجب افزایش درامد ملی می گردد نمی تواند لزوماً موجب پیشرفت بهتر زیستی جامعه باشد.
ولی در کشورهای در حال رشد برعکس افزایش درامد ملی می تواند موجب پیشرفت بهتر زیستی جامعه گردد.
انسان انکشاف را به ارزش های فرهنگی خود تعریف می کند و آنرا دارای سه ویژگی می داند.
اولاً انکشاف یا رشد یک محصول است.
ثانیاً این محصول مربوط به مزیت ارزش ها می شود.
ثالثاً این ارزش ها، مردمان یا انسان ها است که تعلق به جهان غرب داشته و نه به جهان دیگر.

تعلیم و تربیه چیست؟

تعلیم اصلاً کلمه عربی بوده و در زبان فارسی مترادف به آموزش است به معنی آموختن، آگاه کردن و یا به کسی آموختاندن است و در اصطلاح عبارت از انتقال دانش و معلومات به اذهان شنونده یا شاگردان می باشد.
و یا تعلیم یا آموزش عبارت از انتقال حقایق علمی و ارزش های فرهنگی که توسط بشریت جمع آوری شده است می باشد. تعلیم یعنی آموختن یک عده مواد و موضوع خاص به یاد گیرنده است. یعنی تعلیم عبارت است از فعالیت یا عملی که در جای خاص از روی قصد و با هدف معین و برنامه خاص انجام می شود و نتیجه آن برای آشنا ساختن نسل جوان با تجربیات نسل گذشته است. پس گفته می توانیم تعلیم یا آموزش عبارت از یادگرفتن علم است که یادگرفتن علم در تمام دوره های زندگی یعنی کودکی، نوجوانی، جوانی و حتی کهن سالی ضروری بوده و انسان ها همیش به آن ضرورت دارند تا بتوانند در زنده گی بهتر و خوبتر زیست نمایند.
و همچنان تربیه در لغت به معنی پروردن، پرورش دادن، نشو و نما دادن و بارآوردن است و در اصطلاح تربیت پرورشی است در تمام عرصه های وجودی طفل یعنی جسمی، روانی، ذهنی، عقلی، اجتماعی، اخلاقی، عاطفی و غیره.
و یا به عبارت دیگر تربیه عبارت از رشد استعدادها، تهذیب اخلاق، ایجاد عادات خوب و به ثمر رساندن و نایل ساختن انسان به کمالات او در جنبه مادی و معنوی است.

رابطه تعلیم و تربیه با اقتصاد:

حرکت تعلیم و تربیه یا آموزش و پرورش بدون اقتصاد سالم و لازم امکان پذیر نیست و هر گونه هدف درست آموزش بدون پشتیبانی اقتصادی در نیمه راه یا اول راه متوقف می شود و نتیجه مطلوب و مثبت بدست نخواهد داد.
اگرچه نظام مادی و تخنیکی جامعه در تاریخ جامعه بشری نقش تعیین کننده دارد اما نظام معنوی جامعه یعنی تعلیم و تربیه از طرف خود بالای تکامل تاریخی جامعه تأثیر عمیق دارد.

اقتصـاد بحیث بنیـاد جامعـه بـالای تعلیـم و تربیـه تأثیـر عمیـق دارد، اما تعلیـم و تربیـه هـم در انکشـاف و پیشـرفت اقتصـاد کشـور بـی تأثیر نیست. تأثیر اقتصاد بالای تعلیم و تربیه از دو لحـاظ ذیـل قابـل درک اسـت:

۱- سیسـتم تعلیمـی هـر کشـور تابـع سـطح تکامـل نیروهـای تولیـد و مناسـبات تولیـدی یعنـی شـرایط و حـالات اقتصـادی مـی باشـد.

۲- پیشـرفت تعلیـم و تربیـه و سیسـتم تعلیمـیِ هـر کشـور بـه سـرمایه ضـرورت دارد. مثـلاً تربیـت شـاگردان و معلمیـن، تأسـیس مکاتـب، تهیـه مـواد و وسـایل درسـی و تعلیمـی بـدون سـرمایه امـکان نـدارد و از جانـب دیگـر تعلیـم و تربیـه نیـز در رشـد و انکشـاف اقتصـاد ملـی کشـور نقـش مهمـی را ایفـا مـی کنـد.

تعلیـم و تربیـه از دو لحـاظ در رشـد اقتصـادی نقـش دارد:

اول: امـروزه سـرمایه انسـانی به‌عنـوان یکـی از مهمتریـن عوامـل تولیـد محسـوب می‌شـود کـه تأثیـر قابـل ملاحظـه‌ای بـر رشـد تولیـد و اقتصـاد کشـورها دارد بـه طـوری کـه یکـی از عوامـل حیاتـی بـرای رشـد و توسـعه اقتصـادی کشـورها انباشـت سـرمایه انسـانی اسـت. بیشـتر اقتصـاد دانـان معتقدنـد کـه در حقیقـت کمبـود سـرمایه گـذاری در سـرمایه هـای انسـانی عامـل اصلـی نـازل بـودن سـطح رشـد اقتصـادی در کشـورهای در حالـی توسـعه اسـت و تـا زمانـی کـه ایـن کشـور هـا سـطح مهـارت هـای حرفـه‌ای را ارتقـا نداده‌انـد. بازدهـی و کارایـی نیـروی کار و سـرمایه در سـطح نزولـی باقـی می‌مانـد و رشـد اقتصـادی بـا کنـدی و همراه‌با هزینـه هـای سـنگین تـر صـورت می گیـرد در واقـع مـی تـوان گفـت سـرمایه هـای فیزیکـی تنهـا زمانـی مولـد خواهـد شـد کـه کشـورها دارای مقادیـر لازم سـرمایه انسـانی باشـد.

تعلیـم و تربیـه قـوای بشـری را بـه سـویه هـای مختلـف طبـق نیازمنـدی هـای جامعـه تربیـه مـی کنـد زیـرا بـدون اشـخاص مسـلکی سـرمایه گـذاری و رشـد اقتصـاد ملـی صـورت گرفتـه نمـی توانـد. جهـت ارتقـای ظرفیـت و مهارت‌هـای نیـروی کار به‌عنـوان سـرمایه انسـانی، سـرمایه گـذاری در زمینـه تعلیـم و تربیـه نیـز مـی توانـد یـک عامـل تأثیـر گـذار در فرایـند رشـد و توسـعه اقتصـادی تلقـی شـود.

دوم: تعلیـم و تربیـه، بـی سـوادی را از بیـن بـرده و از ایـن طریـق سـویه عمومـی تعلیمـی مـردم کشـور را بلنـد مـی بـرد. هـم چنـان تعلیـم و تربیـه ذهنیـت هـای مـردم را در راه پیشـرفت و انکشـاف اقتصـادی کشـور آمـاده مـی سـازد. قـرار تحقیقـات بیـن المللـی، کار تولیـدی یـک تـن بـا سـواد نسـبت بـه یـک تـن بـی سـواد چندیـن برابـر اسـت. بـر اسـاس ایـن واقعیـت عـده‌ای از دانشـمندان اقتصـاد، مصـارف تعلیمـی یـک کشـور را کـه در سـاحه سیسـتم تعلیمـی و معـارف بـه مصـرف مـی رسـد یـک نـوع سـرمایه گـذاری غیـر مسـتقیم مـی داننـد.

بناءً چنیـن نتیجه مـی گیریـم کـه تعلیـم و تربیـه و اقتصـاد نـه تنهـا باهـم رابطـه نزدیـک داشـته بلکـه در پیشـرفت و توسـعه یـک دیگـر نقـش اساسـی دارنـد.

نتیجه گیری:

سـرمایه گـذاری در بخـش تعلیـم و تربیـه بـر رشـد اقتصـادی را مـی تـوان ناشـی از مـواردی

چون تأثیر تعلیم و تربیه بر افزایش بهره‌وری نیروی کاری افزایش توانایی نیروی کار و منبع مناسبی برای انباشت سرمایه انسانی دانست در اخیر در مورد نقش تعلیم و تربیه در رشد اقتصادی می توان گفت؛ از آنجایی که آموزش یکی از کلیدی‌ترین عوامل تأثیر گذار بر رشد و توسعه در دنیای امروز تلقی می شود. تأثیر اندك این متغیر بر رشد اقتصادی می توان نشان‌دهنده‌ی سهم بسیار ناچیز عامل تولید (نیروی کار) بر رشد اقتصادی باشد که این موضوع به‌نوبه خود بر سهم اندك دانش و استفاده از تکنالوژی معاصر مرتبط با دانش روز تأکید دارد در واقع سهم اندك تعلیم و تربیه بر رشد اقتصادی به معنای کاهش بهره‌وری نیروی کار در نسل های آینده از مجرای آموزش می باشد.

تعلیم و تربیه در رشد اقتصادی از اهمیت خاص برخوردار است به هر اندازه‌ای که افراد یک جامعه از تعلیم و تربیه بیشتری برخوردار باشند ضمن مشارکت بیشتر تقسیم کار تعویض مسئولیت ها بین افراد برحسب نوع تخصص و توانایی می توان امید داشت که بهره‌وری عامل کار و کارایی نیروی کاری تصدی را به تدریج بهبود و افزایش می دهد. تعلیم، افراد را توانمند می سازد که میزان توانمندی به ویژه‌گی های فردی رابطه مستقیم دارد ممکن است تعلیم های یک سانی توانایی های متفاوتی را به وجود آورد آنچه مسلم است آن است که تعلیم، همه افراد جامعه را توانمند می سازد و در معرض تغییر و تحول در تمام عرصه ها قرار میدهد. به هر اندازه که افراد از تعلیم و تربیه بیشتری بهره‌مند شوند به همان اندازه قابلیت و قدرت تولید بیشتری دریافت می‌دارند.

بنابر این تعلیم منشاء فایده های اقتصادی است و سرمایه گذاری در آن موجب خواهد شد تا افراد خانواده ها و جامعه به طور کلی از ارزش های مثبت آن بهره‌مند گردند. آموزش، جوانان را برای کسب مشاغل گوناگون آماده‌تر می‌کند مردم را فهیم و دوراندیش می سازد آموزش اگر به طور گسترده باشد حق انتخاب شغل افراد را توسعه می بخشد و زمینه رشد اقتصادی فراهم می شود.

منابع و مآخذ:

۱- هژیر، عبدالولی، تیوری انکشاف اقتصادی، انتشارات تمدن شرق، چاپ دوم (۱۴۰۰هـ ش).

۲- خپلواك، محمد طاهر، د ښوونې او روزنې بنسټونه او اصول، تمدن مطبه، دچاپ کال ۱۳۹۸ لمریز.

۳- عادل،پیغامی، تورانی حیدر، نقش برنامه درسی اقتصاد در برنامه تعلیم و تربیه سال ۱۳۹۰.

۴- هاشمی، طیبه، بررسی تأثیر سرمایه گذاری در آموزش بر رشد اقتصادی، فصلنامه کاتب، تابستان ۱۳۹۸.

مفتي وقایت الله (وقار)

لوړ همت او هیله من تیا

له الله تعالی سره د ښې او روغې اړیکې درلودل د ټول ژوند هدف دی، د انسان پیدایښت د همدې لپاره شوی او دا ټول کاینات چې د انسان په خدمت ګمارل شوي دي، د همدې موخې لپاره دي.

که یو څوک یوه عادي موخه لري؛ نو باید چې په هماغه کچه امید او همت ولري او که د چا موخه څومره غټېږي، باید چې د همت او امید اندازه یې هم په هماغه کچه لوړه شي.

مؤمن باید لوړ همته وي، ځکه الله تعالی لوړ کارونه خوښوي، حسین بن علي رضی الله عنه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه روایت کړی، چې هغه فرمایلي دي: ((إن الله تعالی یحب معالي الأمور، وأشرافها، ویکره سفسافها)) الطبراني

یقینا الله تعالی لوړ او غوره کارونه خوښوي او سپک کارونه یې بدې راځي.

حکیم بن حزام رضي الله عنه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه روایت کړی دی چې فرمایلي یې دي: «الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ، وَخَيْرُ الصَّدَقَةِ عَنْ ظَهْرِ غِنًى، وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّهُ» صحیح البخاري

له اخیستونکي څخه ورکوونکی لاس غوره دی، د چا سرپرستي چې درسره ده، له هغوی څخه پیل وکړه، غوره صدقه هغه ده د زیات زیار ګاللو په نتیجه کې د شتمنۍ پر مهال اداء شي، څوک چې د پاک لمنۍ لټون کوي، الله تعالی به یې پاک کړي او څوک چې له مخلوق څخه بې پروایي کوي؛ نو الله تعالی به یې بې پروا کړي.

په همدې توګه نبي اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: ((احْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ، وَاسْتَعِنْ بِاللهِ وَلَا تَعْجَزْ)) صحیح مسلم

په هغه څه باندې چې تاته ګټه رسوي، حرص وکړه، له الله تعالی څخه مرسته وغواړه او مه نا امیده کېږه. (د یو کار له کولو څخه ځان کمزوری مه ګڼه او په کار کې بیداره اوسه، له تنبلۍ او سستیا لرې اوسه)

زمونږ لویو علماوو رحمهم الله هم د لوړ همتۍ او امید ارزښت بیان کړی دی، علامه ابن الجوزي رحمه الله فرمایي: د عقل د کمال له نښو څخه داده چې د انسان همت لوړ شي او هغه کس چې په سپکو موخو راضي کېږي، سپک دی.

علامه ابن القیم رحمه الله فرمایي: علم او عمل غبرګونکي دي او ددې دواړو مور (لوړ همت) دی. (موسوعة الأخلاق الاسلامیة، الشیخ علوي السقاف)

هغوی چې د الله تعالی په لور ورځغلي، باید ددغې لارې د شان مطابق امید هم ولري او د امید دیوې یې باید په هیڅ صورت تتې او یا مړې نه شي، تر دې به نو پورته د امید بهانه څه وي چې مونږ ته یې له هر ډول مخالفت سره د عفوې

اعلان کړی او خپل در ته یې رابللي یو؟!
((قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ)) [الزمر: ۵۳]
ای پیغمبره (صلی الله علیه وسلم)، زما له اړخه زما هغه بنده ګانو ته چې د ګناهونو له کبله یې په خپلو ځانونو زیاتی کړی دی ووایه، د الله تعالی له رحمت څخه مه نا امېده کېږئ، یقیناً الله تعالی ټول ګناهونه ښښي، پرته له شکه چې هغه ښښونکی او رحم کوونکی دی.
حضرت أبوهریرة رضي الله عنه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه روایت کړی چې فرمایي:
«إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الرَّحْمَةَ يَوْمَ خَلَقَهَا مِائَةَ رَحْمَةٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعًا وَتِسْعِينَ رَحْمَةً، وَأَرْسَلَ فِي خَلْقِهِ كُلِّهِمْ رَحْمَةً وَاحِدَةً، فَلَوْ يَعْلَمُ الكَافِرُ بِكُلِّ الَّذِي عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الرَّحْمَةِ لَمْ يَيْئَسْ مِنَ الجَنَّةِ، وَلَوْ يَعْلَمُ المُؤْمِنُ بِكُلِّ الَّذِي عِنْدَ اللَّهِ مِنَ العَذَابِ لَمْ يَأْمَنْ مِنَ النَّارِ» صحیح البخاري
الله تعالی چې په کومه ورځ رحمت پیدا کاوه؛ نو سل برخې یې کړ، له ځان سره یې نهه نوي فیصده وساته او یو فیصد یې په مخلوق کې خپور کړ، که کافر په هغه ټول رحمت پوهېدی چې له الله تعالی سره دی؛ نو هیڅکله به له جنت څخه نا امېده شوی نه وی او که مسلمان د الله تعالی په ټول عذاب پوه وی؛ نو هیڅکله به یې ځان له جهنم څخه په امن کې نه وی ګڼلی.
لویو علماء کرامو هم د امید پر اهمیت باندې ټرګندونې کړې دي:
علي بن أبي طالب رضي الله عنه فرمایي: ربښتینی فقیه هغه دی چې خلک د الله تعالی له رحمت څخه ناهیلي نه کړي، د ګناهونو اجازه ورته ونه کړي او د الله تعالی له عذاب څخه ورته د امن ونه وایي.
امام محمد بن سیرین رحمه الله فرمایي: د الله تعالی له رحمت څخه نا امېده کېدل په زوره ځان د هلاکت په کنده کې غورځول دي.
امام طحاوي رحمه الله په (متن العقیدة الطحاویة) کې لیکي: د الله تعالی له عذاب څخه ځان په امن کې ګڼل او د الله تعالی له رحمت څخه ځان ناهیلی کول د اسلامي ملت خوی نه دی، د مسلمانانو لپاره په دې کې حقه لار د دې دواړو ترمنځ ده. (موسوعة الأخلاق الاسلامیة)
د دې دومره لیکنې هدف دادی چې ډېر خلک زمونږ په ټولنه کې داسې دي چې دا یې ښه زړه غواړي چې نور نو د فساد پر ځای اصلاح، د ګناه پر ځای نېکی او د بې لارۍ پر ځای سمې لارې ته مخه کړي؛ خو کله چې د ټولنې په منځ کې ځینې عرفي مجبوریتونه ویني، د ټولنې د خلکو وضعیت وګوري او د ځان په اړه فکر وکړي؛ نو نا امېده شي، ځکه په دې ټولنه کې خلک د ماضي تاریخونه راخېږي او ددې نمونې شته چې د نیکونو په ګناهونو باندې لمسیانو ته پېغورونه ورکول کېږي، کله چې زمونږ د ټولنې خلک په دې پوه شي چې که ګناه د الله تعالی په وړاندې ښښل کېږي هم؛ خو د دې ملت په وړاندې د ښښلو نه ده؛ نو له قصده ګناه کې لاځان ورننباسي، ځکه هغوی داسې وایي چې یو ځل نو زمونږ نوم بد وتی دی، راځه اوس یې ښه بد کړه. دغه ډول خلک په آسانۍ نېکۍ ته مخه نه کوي او که په

نېکۍ ورځي هم؛ نو ډېر ورو ورو ګامونه اخلي، څکه چې له ټولنې ددې پيغور وېره لري چې خلک ورته ونه وايي: فلانيه، ولې داسې زر بدل شوې، ياره، ستا پرونۍ تاريخ خوندور نه دی!

دوی نو يو خو په اسانۍ د واقعي پرمختګ په لور مزل ته غاړه نه ږدي او که کېږدي بې هم؛ نو ډېر ورو ورو ځي، چې ډېر کله بيا داسې وخت کې ورته مرګ راشي چې له الله تعالی سره بې اړيکه په واقعي معنی جوړه شوې نه وي او دغه اړيکه د مخلوق د پيغور له وېرې ګردجنه پاتې وي.

په يوه څه چې بايد ټول سره پوه شو او هغه ډېر مهم دي دادي چې د مخلوق خبرې د هر چا په اړه شته او د دې خبرو نهايت نه شته، که مونږ له الله تعالی سره د دوستۍ دغه ارزښتمنه لاره د خلکو د خبرو له کبله پرېږدو او يا پکې سستېږو او يا په جرئت پرې نه ورځو؛ نو مونږ به له خلکو سره نه، بلکې له ځان سره ظلم کړی وي، څکه مونږ ځان ته تاوان رسوو.

دلته چې بله خبره مهمه ده او هغه داده چې مخلوق په هيڅ صورت تا په هيڅ حالت کې هم نه پرېږدي، دا اوس که ته په بده او که په سمه لاره يې؛ نو حتماً هغوی درپسې غږېږي، که له خبرو څخه په نېکوالي څوک بچ کېدی شوی؛ نو رسول الله صلی الله عليه وسلم ته به په ژوند کې خپلو قوميانو او خپلوانو هيڅکله پيغورونه ورکړي نه وی.

هغه ته چې ساحر، جادوګر، کوډګر او شاعر ويل شوي او د لېونې خطاب ورته شوی؛ خو ددې پيغام مونږ ټولو ته همدا دی چې د خالق تعالی په لاره کې دغه ازمېښتونه شته.

دلته که مونږ لږ په خپلو ګرېوانونو کې سر ښکته کړو او په دې فکر وکړو چې آيا دا به په عرفي لحاظ مناسبه وي چې يو کس دې د ځوانۍ لومړی يو کال په سوال بانديې تېر کړی وي، هغه دې بل عايد نه لاره او يوازې دې د سوال په پيسو خپله روزي پيدا کړې وي، بيا دې له دې وېرې چې هسې نه که سوال پرېږدم او په يوه بله عزتمنده طريقه د روزۍ د ګټلو تلاش وکړم؛ نو خلک به راته د هغه يوه کال پيغورونه بيا راکوي، که دغه فکر له ده سره شي، آيا دا به سوال نه پرېږدي او ټول ژوند به د يو کال قرباني کوي؟ آيا دا به لږ تر لږه د سالم عقل په تله هم برابره وي چې ووايو: ته تېر راتېنګ کړه او اوس هماغسې اوسه، که له تېر بد حالت راووتې، ګوره خلک پيغور درکوي؟ مونږ که د يو کال له پيغوره وېره لرو؛ نو ټول ژوند ولې د پيغور په خوله کې ورکوو؟ مونږ بايد په دې پوه شو چې حقيقت دادی چې زمونږ په ټولنه کې د دې هر ډول مشکلاتو مور ناپوهي ده، زمونږ ټولنه ډېره تياره کې ده، که نه د اسلام لومړنی نسل وګوره، هغوی تر اسلام راوړلو مخکې تر ټولو زيات کافر او فاجر خلک وو؛ خو کله چې دين راغی، يو دم بدل شول، هغوی ددې پروا ونه کړه چې مونږ ته د تېرو بې لاريو او فسادونو پيغور خو به څوک نه راکوي او نه په تاريخ کې د دې کومه نمونه شته چې هغوی دې يوبل ته د تېرو ګناهونو پيغور ورکړی وي، کوم ګناهونه چې نن زمونږ په ټولنه کې له خلکو کېږي، دا د هغې ګناهونو په وړاندې هيڅ دي چې د جاهليت په پېر کې عربانو کول.

ترتیب کننده: سمیع الله یعقوبی

یادگیری فعال

یادگیری فعال یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین روش‌های یادگیری است که در سال‌های اخیر مورد توجه گسترده‌ای قرار گرفته است. این رویکرد به‌ویژه در دنیای امروز که اطلاعات به سرعت در حال تغییر است، به کمک یادگیرندگان می‌آید تا دانش خود را عمیق‌تر درک کنند و مهارت‌های جدیدی را با کارایی بیشتری کسب نمایند. در اینجا به بررسی اصول، روش‌ها، و مزایای یادگیری فعال خواهیم پرداخت و به شما کمک خواهیم کرد تا این تکنیک را به طور مؤثر در فرآیند یادگیری خود به کار ببرید.

یادگیری فعال چیست؟

یادگیری فعال به فرآیند یادگیری اشاره دارد که در آن یادگیرنده به طور فعال درگیر است و به جای دریافت منفعلانه اطلاعات، با موضوعات درگیر شده و به تفکر، تحلیل، و اعمال آنها می‌پردازد. این رویکرد بر اساس این ایده استوار است که یادگیری زمانی مؤثرتر است که فرد فعالانه درگیر فرآیند یادگیری باشد و از تکنیک‌ها و استراتژی‌های مختلف برای درک و تثبیت اطلاعات استفاده کند.

اصول یادگیری فعال

مشارکت فعال: یادگیرنده در فرآیند یادگیری باید به طور فعال شرکت کند. این مشارکت می‌تواند شامل انجام تمرینات، شرکت در بحث‌ها، و پاسخ به سوالات باشد.

تفکر انتقادی: یادگیرنده باید به تجزیه و تحلیل اطلاعات پرداخته و از تفکر انتقادی برای فهم عمیق‌تر و ارزیابی اعتبار اطلاعات استفاده کند.

بازخورد و اصلاح: یادگیری فعال شامل دریافت بازخورد از منابع مختلف و استفاده از آن برای اصلاح و بهبود فرآیند یادگیری است.

درگیر شدن با محتوا: تعامل با محتوای آموزشی از طریق روش‌هایی مانند تدریس به دیگران، تمرین‌های عملی، و حل مسائل کمک می‌کند تا اطلاعات بهتر درک و حفظ شود.

روش‌های یادگیری فعال

۱. یادداشت برداری و خلاصه نویسی:

یادگیری فعال شامل نوشتن یادداشت‌های مفید و خلاصه‌نویسی اطلاعات مهم است. این کار کمک می‌کند تا اطلاعات بهتر سازماندهی شده و به خاطر سپرده شوند.

تدریس به دیگران: یکی از مؤثرترین روش‌های یادگیری فعال این است که اطلاعات را به دیگران آموزش دهید. این روش به یادگیرنده کمک می‌کند تا مفاهیم را به طور عمیق‌تری درک کند و توانایی‌های خود را در توضیح و تدریس تقویت نماید.

حل مسائل و تمرین‌های عملی: اجرای تمرین‌ها و حل مسائل مربوط به موضوع مورد نظر، به یادگیرنده کمک می‌کند

تـا دانـش خـود را در عمـل بـه کار ببـرد و مهارت‌هـای جدیـدی کسـب کنـد.

بحـث و تبـادل نظـر: شرکـت در بحث‌هـای گروهـی و تبـادل نظـر بـا دیگـران می‌توانـد بـه یادگیرنـده کمـک کنـد تـا دیدگاه‌هـای مختلـف را بررسـی کـرده و بـه تحلیـل عمیق‌تـری دسـت یابـد.

پـروژه هـای تحقیقاتـی و عملـی: انجـام پروژه‌هـای تحقیقاتـی و عملـی در زمینه‌هـای مختلـف بـه یادگیرنـده ایـن امـکان را می‌دهـد کـه مفاهیـم را در دنیـای واقعـی بـه کار ببـرد و تجربه‌هـای عملـی کسـب کنـد.

مزایای یادگیری فعال

۱. افزایـش درک و حفـظ اطلاعـات: تحقیقـات نشـان داده اسـت کـه یادگیـری فعـال می‌توانـد بـه یادگیرنـده کمـک کنـد تـا اطلاعـات را بهتـر درک کـرده و بـرای مـدت طولانی‌تـری حفـظ کنـد.

تقویـت مهارت‌هـای تفکـر انتقـادی: یادگیـری فعـال موجـب تقویـت مهارت‌هـای تفکـر انتقـادی و تحلیـل می‌شـود، کـه بـه یادگیرنـده کمـک می‌کنـد تـا مسـائل را بهتـر بررسـی کـرده و راه‌حل‌هـای مؤثرتـری پیـدا کنـد.

افزایـش انگیـزه و تعامـل: ایـن روش یادگیـری می‌توانـد انگیـزه و تعامـل بیشـتری را در یادگیرنـدگان ایجـاد کنـد و فرآینـد یادگیـری را بـرای آن‌هـا جذاب‌تـر و لذت‌بخش‌تـر سـازد.

توسـعه مهارت‌هـای عملـی: یادگیـری فعـال بـه یادگیرنـده ایـن امـکان را می‌دهـد کـه مهارت‌هـای عملـی و تجربـی کسـب کنـد و توانایی‌هـای خـود را در زمینه‌هـای مختلـف تقویـت نمایـد.

تقویـت مهارت‌هـای اجتماعـی: شرکـت در فعالیت‌هـای گروهـی و تبـادل نظـر بـا دیگـران می‌توانـد بـه تقویـت مهارت‌هـای اجتماعـی و ارتباطـی یادگیرنـدگان کمـک کنـد.

چگونـه می‌تـوان یادگیـری فعـال را بهبـود بخشـید؟

تنظیـم اهـداف یادگیری مشخص: تعییـن اهداف مشـخص و قابـل دسـتیابی بـرای فرآینـد یادگیری می‌توانـد بـه یادگیرنـده کمـک کنـد تـا مسیر یادگیـری خـود را بهتـر برنامه‌ریـزی کنـد.

اسـتفاده از تکنولوژی‌هـای آموزشـی: ابزارهـای دیجیتـال و فناوری‌هـای آموزشـی ماننـد پلتفرم‌هـای یادگیـری آنلایـن، اپلیکیشـن‌های آموزشـی، و بازی‌هـای آموزشـی می‌تواننـد بـه یادگیـری فعـال کمـک کننـد و فرآیند یادگیـری را بهبـود بخشـند.

ایجـاد محیـط یادگیـری حمایتـی: ایجـاد یـک محیـط یادگیـری حمایت‌کننـده و تشـویق‌کننده کـه در آن یادگیرنـدگان بتواننـد آزادانـه سـوال کننـد و از اشـتباهات خـود یـاد بگیرنـد، بـه تقویـت یادگیـری فعـال کمـک می‌کنـد.

نتیجه‌گیری

یادگیـری فعـال یـک رویکـرد مؤثـر و قدرتمنـد بـرای یادگیـری اسـت کـه می‌توانـد بـه یادگیرنـدگان کمـک کنـد تـا دانـش خـود را بـه طـور عمیق‌تـری درک کـرده و مهارت‌هـای جدیـدی را بـا کارایـی بیشـتری کسـب کننـد. بـا اسـتفاده از روش‌هـای مختلـف یادگیـری فعـال و بهره‌گیـری از مزایـای آن، می‌توانیـد فرآینـد یادگیـری خـود را بهبـود بخشـید و بـه نتایـج بهتـری دسـت یابیـد. ایـن رویکـرد بـه یادگیرنـدگان ایـن امـکان را می‌دهـد کـه بـه طـور مؤثرتـر و پایدارتـر اطلاعـات را یـاد بگیرنـد و در زندگـی شـخصی و حرفـه‌ای خـود بـه کار برنـد.

دامت په حق کې لوی خدمت کوم دی!؟

لیکوال: امام سید ابوالحسن علي ندوي
ژباړه: محمدنعیم پرهېز

په اوسني عصر کې د امت لپاره د خدمت کولو لپاره تر ټولو مهمه اسلامي دنده دا ده، چې عمومي دعوت پيل شي، ترڅو عام وګړي د اسلام د ظاهر پر ځای د هغه په حقيقت پوه شي، بايد په ډېر غيرت سره هڅه وشي، چې د اسلامي نړۍ په کالبوت کې د اسلام اصلي روح خپور شي او په دې برخه کې هيڅوک هم خپل وس په هېڅ صورت ونه سپمومي، ترڅو د امت وضعيت په ټولیز ډول بدل او په دنيا او آخرت کې بريا ترلاسه کړي او خلاصون ومومي.

دا نکته بايد په ښه ډول درک شي، چې د امت عمومي وضعيت د هغوی په ايماني وضعيت پورې تړلی او د نړۍ عمومي وضعيت بيا د اسلام له وضعيت سره تړلی دی، نو کله چې امت په خپله له حقيقت او معنويت څخه خالي وي، څوک به نړۍ او نړۍ وال د خلاصون لوري ته دعوت کړي؟

د عيسی علیه السلام خطاب خپلو ملګرو ته د دې ملت په حق کې صدق کوي، چې ويې فرمايل: «تاسو د مالګې حيثيت لرئ، چې مالګه خپل خوند وبايلي، نو خوړو ته به څه خوند ورکړي»

هوکې! اوسنی ژوند ډېر بې معنا او بې روحه شوی دی، ځکه د دې امت ډېر وګړي د اسلام له روح او حقيقت څخه لرې دي.